Міністерство освіти і науки України
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
Філологічний факультет
Кафедра історії та культури української мови

ВИВЧЕННЯ ЧИСЛІВНИКА В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Кваліфікаційна робота
Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Виконала:
студентка 6 курсу, 601 групи
спеціальності 014.01 „Середня освіта (українська мова та література)”
Крушніцька Світлана Сергіївна
Керівник:
кандидат філологічних наук, доцент
Попович Н. М.

До захисту допущено
Протокол засідання кафедри №___
від «__»_____2023 року
Зав. кафедри _____проф. Колесник Н. С.

Чернівці - 2023

АНОТАЦІЯ

Робота присвячена дослідженню методичних засад вивчення числівника на уроках української мови в ЗЗСО. Зокрема визначено посутні характеристики засадничих понять дослідження; окреслено лексико-семантичні, граматичні, синтаксичні параметри числівника у системі частин мови; розроблено аспектні уроки для числівника в ЗЗСО; систематизовано принципи вивчення числівника на уроках зв'язного мовлення. З'ясовано, що належний рівень засвоєння учнями знань забезпечує доцільний вибір інтерактивних навчальних методів та прийомів, що сприяє формуванню ключових і предметних компетентностей, вмінь застосовувати практично здобуті знання. Важливим визначено також використання широкого кола інноваційних методів і технологій, які гармонійно поєднуються з традиційними, засадничими навчальними практиками.

У роботі застосовано теоретичні (аналіз та синтез лінгвістичної, методичної та психолого-педагогічної літератури, аналіз навчально-методичної комплектації курсу української мови в ЗЗСО, розробку методики навчання учнів ЗЗСО морфології української мови) та емпіричні (спостереження за освітнім процесом) методи дослідження.

Результати дослідження, його основні й висновкові положення, розроблений дидактичний матеріал можуть бути використані в освітньому процесі ЗЗСО при вивченні теми «Числівник» на уроках української мови, а також при розробці програм факультативних уроків, занять в системі гурткової роботи.

Ключові слова: *числівник, лінгводидактика, аспектні уроки, методи навчання, інтерактивні методи, уроки зв'язного мовлення*.

ABSTRACT

The work is devoted to the study of the methodical foundations of the study of numerals in the lessons of the Ukrainian language in institutions of general secondary education

In particular, the current characteristics of the basic concepts of research are determined; the lexical-semantic, grammatical, syntactic parameters of the numeral in the system of parts of speech are outlined; aspect lessons for numerals in institutions of general secondary education were developed; the principles of studying numerals in the lessons of connected speech are systematized. It was found that the appropriate level of knowledge acquisition by students ensures an appropriate choice of interactive educational methods and techniques, which contributes to the formation of key and subject competencies, the ability to apply practically acquired knowledge. The use of a wide range of innovative methods and technologies, which are harmoniously combined with traditional, fundamental educational practices, is also determined to be important.

The work uses theoretical (analysis and synthesis of linguistic, methodical, and psychological-pedagogical literature, analysis of the educational and methodological components of the Ukrainian language course in institutions of general secondary education, development of teaching methods for students of institutions of general secondary education in the morphology of the Ukrainian language) and empirical (observation of the educational process) research methods.

The results of the research, its main and concluding provisions, the developed didactic material can be used in the educational process of institutions of general secondary education when studying the topic "Numeral" in Ukrainian language classes, as well as when developing programs for optional lessons, classes in the group work system.

Key words: number book, linguistic didactics, aspect lessons, teaching methods, interactive methods, lessons of coherent speech.

ЗМІСТ

ВСТУП……5

РОЗДІЛ І. КОМПЛЕКСНЕ ВИВЧЕННЯ ЧИСЛІВНИКА НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У ЗЗСО……6

1.1. Лінгвальний статус числівника в сучасному мовознавстві……6

1.2. Лінгводидактичний аспект вивчення числівника в практиці шкільного навчання……11

1.3. Система ключових і предметних компетентностей у змісті мовної освіти учнів 5 – 9-х класів у ході вивчення числівника……..19

Висновки до першого розділу……..25

РОЗДІЛ ІІ. СИСТЕМА АСПЕКТНИХ УРОКІВ У ПРОЦЕСІ ЗАСВОЄННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ З ТЕМИ «ЧИСЛІВНИК»……..26

2.1. Урок 1. Поняття про числівник (інтерактивні методи «Снігова куля» та «Вільний мікрофон»)……..……..……26

2.2. Урок 2. Числівники кількісні та порядкові (інтерактивний метод «Мозковий штурм»)……31

2.3. Урок 3. Відмінювання та правопис числівників (інтерактивний метод «Карусель»)……..…….35

2.4. Урок 4. Узагальнення і систематизація знань з теми «Числівник» (інтерактивні методи «Робота в групах», «Навчаючи – навчаюсь», ігрові технології)……41

2.5. Урок 5. Контрольна робота (Тестові технології)……47

Висновки до другого розділу……63

РОЗДІЛ ІІІ. РОЗВИТОК ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ УЧНІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ПРИ ВИВЧЕННІ ТЕМИ «ЧИСЛІВНИК»…….64

Висновки до третього розділу……..78

ВИСНОВКИ……..79

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ……81

ДОДАТКИ……95

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. В сучасних освітніх реаліях особливою актуальністю позначена потреба вдосконалення й розробки ефективних освітніх технологій, які сприяють всебічному розвиткові особистості учнів, формуванню в них готовності до самореалізації, активної діяльності в умовах сьогодення.

Державною національною програмою «Освіта» («Україна XXI століття»), Національною стратегією розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, Загальноєвропейськими рекомендаціями з мовної освіти, Законом України «Про освіту», концепцією «Нова українська школа» визначено орієнтацію на зміни в освітній системі, що спричинені необхідністю оновлення змісту, освітніх технологій. Потребує перегляду також цілевизначення, адже у сучасних соціальних умовах вивчення української мови повинно бути орієнтованим не просто на формальне засвоєння знань чи формування в учнів практичних умінь та навичок, а також на розвиток критичного мислення, лінгвокреативності, мовної стійкості. У цьому аспекті вивчення морфології становить не лише засвоєння системи морфологічних знань, які слугують одним із складників предметної компетентності учня, а також це нерозривний процес розвитку особистості учня, формування в нього здатності до ефективної комунікації, розвиток вмінь скеровувати власну пізнавальну діяльність у потрібне русло насамперед на основі осмислення функцій мови.

Окремих аспектів проблеми вивчення морфології у закладах загальної середньої освіти торкались у своїх розвідках лінгвісти, серед яких Л. Мацько, М. Плющ, М. Шкільник, а також лінгводидакти О. Біляєв, З. Бакум, Н. Голуб, О. Горошкіна, Н. Бондаренко, О. Караман, С. Караман, Н. Дика, О. Кучерук, В. Мельничайко, М. Пентилюк, С. Омельчук, С. Яворська, І. Хом'як та ін.

Особливе місце у системі морфологічних знань і вивченню у закладах загальної середньої освіти відведено числівнику. Як свідчить практика,

вивчення числівника у системі базової освіти дещо затеоретизовано, оскільки цей навчальний процес спрямований на поглиблене опрацювання теоретичних питань, адже прикметна ознака методики навчання морфології, загалом і теми «Числівник», зокрема – це зорієнтованість на академічні досягнення учнів. З огляду на це учні часто заучують лінгвістичні дефініції, деколи не усвідомлюючи їх сутності.

В українській лінгводидактиці досі нерозробленим залишається питання методики навчання числівника; в освітньому просторі недостатньо зреалізовується потенціал особистісно зорієнтованого, компетентнісного та діяльнісного підходів, які відповідають концептуальним засадам сучасних освітніх реалій в Україні.

З огляду на вище зазначене, актуальність та недостатнє вирішення проблеми зумовили вибір теми нашої наукової роботи.

Об'єктом дослідження є процес вивчення числівника в українській мові в ЗЗСО.

Предмет дослідження – методична система комплексного вивчення числівника у ЗЗСО, зокрема лінгводидактичні аспекти вивчення в системі аспектних уроків.

Мета роботи – дослідити методичні засади вивчення числівника на уроках української мови в ЗЗСО**.**

Визначена мета передбачає вирішення таких **завдань**:

- встановити посутні характеристики засадничих понять нашого дослідження;
- окреслити лексико-семантичні, граматичні, синтаксичні параметри числівника у системі частин мови;
- розробити аспектні уроки щодо вивчення числівника в ЗЗСО;
- систематизувати принципи вивчення числівника на уроках зв'язного мовлення.

Для реалізації визначених завдань ми послуговувались такими **методами наукового дослідження:**

теоретичними: аналіз та синтез лінгвістичної, методичної та психолого-педагогічної літератури з метою визначення понятєво-категорійного апарату, а також для обґрунтування теоретико-методичних аспектів у роботі; аналіз навчально-методичної комплектації курсу української мови в ЗЗСО; розробка методики навчання учнів ЗЗСО морфології української мови;

емпіричні: спостереження за освітнім процесом.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що в роботі розроблено аспектні уроки з використанням інтерактивних методів навчання, що сприяють формуванню й розвиткові морфологічної компетентності учнів 6-го класу ЗЗСО; визначено ефективні методи й прийоми навчання числівника; обґрунтовано лінгводидактичні, лінгвістичні та психолінгвістичні засади вивчення числівника української мови в ЗЗСО.

Практичне значення роботи полягає в тому, що основні й висновкові положення, розроблений дидактичний матеріал можуть бути використані в освітньому процесі ЗЗСО при вивченні теми «Числівник» на уроках української мови. Матеріали роботи можна застосувати й при розробці програм факультативних уроків, занять в системі гурткової роботи.

Структура роботи. Наша магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів з висновками до кожного з них (Розділ І. Комплексне вивчення числівника на уроках української мови в закладах ЗЗСО. Розділ ІІ. Система аспектних уроків у процесі засвоєння навчального матеріалу з теми «Числівнки». Розділ ІІІ. Розвиток зв’язного мовлення учнів на уроках української мови при вивченні теми «Числівник».), загальних висновків та списку використаної літератури.

РОЗДІЛ І. КОМПЛЕКСНЕ ВИВЧЕННЯ ЧИСЛІВНИКА НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У ЗЗСО

1.1Лінгвальний статус числівника в сучасному мовознавстві

Суперечливі ознаки числівників зумовили різне трактування їх у лінгвістиці. Числівник як окрему частину мови науковці пов'язують із його диференційними ознаками. На думку лінгвістів, лексико-семантичною передумовою становлення слов'янського числівника як окремої частини мови є такі: а) спільне кількісне значення; б) перебудова базових іменних граматичних ознак (число, рід, і відмінок); в) формування специфічних синтаксичних числівникових ознак. На матеріалі словацької мови П. Ондрус кваліфікує цю частину мови як граматичний клас слів, що виокремився на основі загального значення квантитативності.

Слова на позначення кількості, числа, порядку при лічбі належать до найдавнішого шару лексики.

Сучасна система рахування є десятковою. Витоки її сягають індоєвропейської давнини. Їй передувала п'ятіркова і двадцяткова. Існувала також і дев'яткова система, яку використовували паралельно. Свідченням цього є зачини народних казок *у тридев'ятому царстві* (тобто у 27-му), *у тридесятому государстві, за тридев'ять земель.*

У давньоукраїнській мові числівник володів семантичними (назви чисел), а не граматичними категоріями. З огляду граматики слова *один*, *два*, *три* й *чотири* зараховували до прикметників, які відмінялися в роді та відмінку (а числівник *один* також у числі) та сполучалися з іменниками в однині, двоїні чи множині (*один, два*, також *оба, три*, *чотири*). Пізніші назви були іменниками, які відмінялися тільки у відмінках та керували родовим відмінком іменників (як-от: *пять слуг, пяти слуг* та ін.), але в XII–XIII ст. вже була помітна тенденція до відокремлення числових назв і формування окремої категорії слів.

Унаслідок занепаду двоїни з XV–XVI століттях форми множини почали вживати також при числівнику *два* (проте зі старим наголосом у двоїні; *два бра́ти*), вплив конструкцій з числівниками *два – чотири* поширив узгодження також на вищі назви чисел, однак лише тоді, яка назва числівника була вжита в непрямому відмінку (це сучасні *п'ять слуг,* однак *п'яти слугам*). Таке вживання викликало ще й морфологічне вирівнювання, а таому поряд з формами давального відмінка, а також місцевого та родового (на зразок *п'яти* за типом *трьом-двом*) утворилися форми на зразок п'ятьом, п'ятьох (з XVI ст.).

У той час нова форма на кшталт *п'ятьма (п'ятьома)* в орудному відмінку, замість старої *пятью*, стала єдино прийнятою. За рахунок цих змін, властивих лише назвам чисел, для таких слів витворилася окрема система синтаксичних зв'язків і відмінювання, що дає можливість вести мову про числівник як окремий клас слів. Однак ці процеси не закінчені, а тому такі слова, як *тисяча* чи *мільйон* й дотепер зберігають властивості іменників. Збірні числівники втратили категорію відмінка (*двоє* – родовий відмінок *двох*). Порядкові числівники ототожнені з прикметниками (*перший, третій, шостий*).

Отже, можна стверджувати, що початок процесу формування числівника як самостійної частини мови сягає дописемного часу і завершується в староукраїнській мові.

Українська науковця К. Городенська зазначає, що числівник виокремлено як окрему частину мови саме за ознакою **семантичного** плану. Мовознавичця вважає, що числівник є повнозначною частиною мови, що означає кількість предметів (це може бути конкретна або точно не окреслена), а також абстрактну математичну кількість. К. Городенська також зазначає, що з-поміж усіх граматичних категорій числівникам властива категорія відмінка, що не може вказувати на їх частиномовну своєрідність, адже вона властива й іменникам а прикметникам; а граматичні категорії роду й числа в них є майже втраченими.

У фундаментальному дослідженні «Частини мови в семантико-граматичному аспекті» І. Вихованця представлено аналіз основної проблеми морфології – семантико-граматичній структурі базового граматичного компонента – *частини мови.* Учений увів до наукового обігу для позначення цього поняття терміни *морфологічна одиниця-конструкція* та *морфологічне слово* [31]. Новація ідей І. Вихованця полягає в тому, що він запровадив функційно-категорійний підхід щодо вивчення граматичних явищ і запропонував свою систему поділу слів на частини мови, зокрема виділив *центральні (*це *іменник* і *дієслово)* та *периферійні (прикметник* та *прислівник)* [30]. Міркування ученого базуються на таких засадах: «за семантичною окресленістю, центральними формально-синтаксичними позиціями в реченні, а також розвиненою сукупністю морфологічних категорій і парадигм, дієслову й іменникові належить центральне місце в граматичній структурі української мови» [30]. **Числівник**, службові слова й вигук лінгвіст **не кваліфікує частинами мови**. Однак до поняття **числівник** пропонує термін **лексична морфема**, службові слова пропонує називати аналітичними синтаксичними морфемами [30, с.24-26, с.30-32]. Проте, у праці «Теоретична морфологія української мови» лінгвіст все-таки **виділив числівник** як **окрему частину мови** [30, с.151-152]. На позначення вигука він послуговується терміном *нечленована одиниця* та слова-речення, і виводить їх за межі морфології [30, с.22-25]. Як окрему частину мови науковець не розглядає займенник, а кваліфікуючи його як займенниковий іменник, займенниковий прикметник та займенниковий прислівник. Надаючи **числівникам** статусу **займенників**, лінгвіст пропонує термін **займенникові числівники** [30, с.208-209]. Ідеї І. Вихованця обстоюють В. Ожоган, А. Загнітко й інші лінгвісти.

Отже, числівник – це частина мови, що означає абстрактно-математичне число або певну кількість однорідних предметів чи порядок предметів при лічбі і виражає своє категорійне частиномовне значення в

морфологічній категорії відмінка за обмеженого функціонування категорії роду і числа.

Називаючи абстрактно-математичне число (напр.: *двісті ділиться на два*) або позначаючи певну кількість однорідних предметів (як-от.: *три предмети*), числівник виражає ці значення за граматичною категорією відмінка. Уналежнення до граматичного роду характерна лише окремим словам, на позначення кількості предметів (як-от.: *два – дві, обидва – обидві* тощо).

Переважна більшість числівників, на позначення абстрагованої чи конкретно виявленої кількості предметів не мають граматичного значення числа чи роду. Числівники на позначення порядку предметів при лічбі, можуть виражати ці значення граматичними категоріями роду, числа та відмінка, як-от: *другий клас, друга група, друге червня, другого класу, другої групи, другого червня* і под. У сукупності іменних частин мови числівники виявляють своєрідність стосовно **морфологічних** категорій роду, числа та відмінка. К. Городенська зазначає, що кожна з цих числівникових категорій має відмінності порівняно з категоріями іменника як визначальної іменної частини мови та категоріями прикметника як периферійної в граматичному плані частини мови. Утім, найбільшу граматичну периферію в підсистемі іменних частин мови утворюють числівники.

Як назви дуже абстрагованих кількісних понять, позбавлених предметності, числівники не мають категорії роду: *три заводи, три фабрики, три вікна; десять будинків,десять ночей, десять дерев.* Позбавлені значення предметності, а отже, категорії роду, яка морфологічно підтримує категорію предметності, числівники не можуть мати при собі пояснювальних слів – прикметників. Проте К. Городенська зазначає, що категорія роду притаманна деяким одиницям власне-кількісних, збірних і дробових числівників [1].

На противагу категорії відмінка категорію числа в числівниках майже повністю нейтралізовано. Уже своїм лексичним значенням числівники

виражають кількість, і тому спеціальні граматичні форми, що вказують на одиничність або множинність предметів, для числівників є зайвими.

Щодо категорії відмінка числівники поділяють на відмінювані та невідмінювані. Майже всі числівники відмінюються. До невідмінюваних належать тільки неозначено-кількісні (*мало, немало, чимало*) і дробові числівники (*півтора, півтори, півтораста*) та збірні числівники (*двійко, трійко*). Однак варто зауважити, що невідмінюваними їх кваліфікують суто в морфологічному плані: синтаксично, у поєднанні із залежними іменникаи вони можуть функціонувати в різних відмінках, напр.: *Три учні слухали розповідь письменника* і *Чимало учнів слухали розповідь письменника* (позиція називного відмінка); *Поет присвятив вірш п'ятьом героям* і *Поет присвятив вірш півтораста героям* (позиція давального відмінка); *Вирощували картоплю на двох гектарах поля* і *Вирощували картоплю на півтора гектарах поля* (позиція місцевого відмінка).

Специфічні особливості виявляють числівники в **синтаксичних** зв'язках з іншими словами, зокрема з іменниками. Як загальну закономірність, треба відзначити таке: сполучаючись з іменниками, числівники або керують ними (переважна більшість числівників у називному – при назвах неживих предметів у знахідному відмінках: *шість спортсменів, сім шаф, десять зошитів*), або узгоджуються з ними (переважна більшість числівників у всіх непрямих відмінках, крім знахідного при назвах неживих предметів: *шістьох спортсменів, семи шаф, десятий зошит; шістьом спортсменам, семи шафам, десяти зошитам*). У кількісно-іменних словосполученнях існує, отже, своєрідне протиставлення форми називного знахідного відмінка числівника формам усіх інших (непрямих) його відмінків.

Якщо в непрямих відмінках ця основна суть числівника як частини мови знаходить закономірне граматичне оформлення (він узгоджується з кількісно-означуваним іменником), то в називному і знахідному відмінку граматичні зв'язки числівника з іменником суперечать звичайним уявленням

про граматичні стосунки означуючого з означуваним (числівник не узгоджується з кількісно означуваним іменником, а керує ним).

У реченні усі числівники пов'язуються з іменниками чи виступають назвою числа без іменника. Ці синтаксичні сполуки числівника та іменника у формах називного та знахідного відмінків виступають одним членом речення – підметом або додатком.

У непрямих відмінках числівники на позначення кількості виступають узгодженими означеннями, наприклад: *у двох* (скількох?) *учнів, з двадцятьма* (скількома?) *книжками*.

Числівники на позначення порядку предметів при лічбі зазвичай виступають у ролі узгоджених означень: *десятий* (який?) *клас*; *до другого* (якого?) *жовтня*.

Числівники можуть також виступати у ролі іменної частини складеного присудка, наприклад: *Любов у нас одна.*

Отже, числівник має такі категорійні, морфологічні й синтаксичні ознаки, які дають підстави виокремлювати його в самостійну частину мови.

1.2 Лінгводидактичний аспект вивчення числівника в практиці шкільного навчання

На думку вчених, «добір навчального змісту й організація навчання морфології української мови повинні здійснюватися на визначених сучасністю підходах – основних стратегічних напрямах, які охоплюють усі компоненти системи навчання: його цілі, завдання і зміст, шляхи і способи їх досягнення, діяльність учителя й учня, технології навчання, критерії ефективності навчального процесу, систему контролю» [127, с. 23].

Державний стандарт мовної освіти в Україні дає орієнтацію на *компетентнісний, особистісно орієнтований* і *діяльнісний підходи* розвитку мовної освіти. Ці підходи доповнюють один одного щодо реалізації теоретичних і практичних завдань при вивченні морфології.

У процесі вивчення морфології загалом і числівника зокрема *особистісно орієнтований підхід* передбачає максимальний розвиток індивідуальних особливостей учнів через залучення їх до різних видів комунікативної діяльності; забезпечуючи активізацію процесів самоосвіти, саморозвитку, самовиховання; передбачаючи посилений інтерес учителя до внутрішнього світу особистості.

Концепцією «Нової української школи» рекомендовано використовувати разом з особистісно орієнтованим підходом *компетентнісний підхід*, що сприяє гармонійному переплетінню теоретичних знань із успішною їх практичною реалізацією. Він базується на сучасних методах, освітніх технологіях, оцінюваннях результатів навчання.

Діяльнісний підхід на перший план висуває комунікативний аспект мови, а також синергію різних сторін, що пов'язані з процесом спілкування. В сучасній лінгвістиці простежено тенденцію навчання морфології засобами комунікації.

На думку М. Пентилюк, комунікативно-діяльнісний підхід «базується на принципі цілісного вивчення мови і мовлення» [113, с.59], а це сприяє формуванню й розвитку мисленнєвого апарату учнів.

Дослідницький підхід до вивчення морфології обґрунтував С. Омельчук: «означений підхід передбачає врахування структурних компонентів мовної навчально-дослідницької діяльності учнів, механізмів реалізації її в процесі засвоєння морфологічних знань і формування всіх типів морфологічних умінь (розпізнавальних, класифікаційних, морфолого-словотвірних, морфолого-орфографічних, продуктивних, граматико-стилістичних)» [103, с. 10-11].

Методика навчання теми «Числівник» базується на усталених в українській лінгводидактиці принципах:

- *принципи навчання;*
- *принцип зв'язку теорії з практикою;*
- *принцип організації навчання на дослідницьких засадах;*

- *принцип науковості;*
- *принцип активізації самостійної роботи учнів;*
- *принцип доступності;*
- *принцип індивідуалізації та диференціації;*
- *принцип історизму.*

За спостереженнями вчителів-практиків, ефективність засвоєння учнями відомостей про числівник значною мірою залежить від доцільного впровадження вчителем методів навчання, розуміння їх особливостей та класифікаційних структур, оскільки на різних етапах навчання є такі завдання, що їх можна розв'язати тільки за допомогою вчителя. Слушною є думка О. Горошкіної: «Задля підвищення інтересу до вивчення морфології в старших класах не можна обмежуватися повторенням, необхідно узагальнювати, дещо поглиблювати знання учнів про частини мови» [41, с. 272]. А отже, вдало підібраний учителем комплекс прийомів та методів і має не тільки теоретичне, але й безпосереднє практичне значення.

Теоретичні напрацювання, узагальнення досвіду вчителів, а також наш власний досвід дають підстави вважати, що найпоширеніший традиційний метод навчання є *бесіда*, що є ефективним засобом комунікації між суб'єктами освітнього процесу і має організацію на основі детально продуманих запитань і відповідей у формі усного діалогу. Різновидами методу бесіди є вступна бесіда, бесіда-інструктаж, підсумкова бесіда тощо. Цей метод забезпечує не тільки систему запитань, але й такі прийоми мисленнєвої діяльності учнів як аналіз, синтез, зіставлення, класифікація, узагальнення, абстрагування.

Метод бесіди відкриває великі можливості для реалізації елементів проблемного навчання, для створення ситуації пошуку. С. Лукач стверджує, що «глибоке осмислення функцій бесіди допоможе вчителю більш ефективно використати цей метод в процесі навчання учнів, домогтися органічної єдності навчання, виховання і розвитку» [83, с. 14]. Цим методом послуговуються з метою актуалізації опорних знань (як-от, фронтальна й

евристична бесіда) або для усної перевірки рівня засвоєння учнями знань про числівник у вигляді підсумкових бесід, що спонукають учнів до проведення різних типів аналізу, порівняння, що відіграє неабияку роль в удосконаленні знань, умінь, навичок з тем, що їх опрацьовано. Крім того, такий підхід дає змогу стежити чистотою мовлення, оскільки кожне спотворене учнем слово чи фрагмент тексту вчитель відразу виправляє, сприяючи цим живій комунікації між учителем та учнями і впроваджуючи індивідуальний підхід у процесі навчання. До прикладу, шляхом бесіди доцільно закріпити знання про **відмінювання числівників**, їх **поєднання з іменниками**. Запитання не мають бути легкими й простими, оскільки у такий спосіб вони не викликатимуть активної розумової діяльності учнів, вдумливого, серйозного, осмисленого ставлення до навчальної роботи. Поставлені вчителем запитання повинні сприяти розвиткові пізнавальної активності школярів.

Проблемні питання спонукають учнів до креативного пошуку правильної відповіді, складні завдання сприяють також активізації мислення учнів, підсилюють інтерес, заохочують до глибшого опанування матеріалу, наприклад:

- **Запитання**. Як сказати правильно: «*На олімпіаду юних фізиків приїхали **два академіки***» чи «***двоє академіків***»?

Орієнтовна відповідь. Є. Чак рекомендує казати: «*На олімпіаду юних фізиків приїхали **два академіки***», бо, з одного боку, у словосполученні «***двоє академіків***» числівник ***двоє*** передає знижений відтінок семантики, утім, з іншого боку – треба запам'ятати, що числівники 2, 3, 4 – завжди вимагають від іменника називного відмінка множини [146]. Отже, *два доценти, три банани* тощо.

- **Запитання.** Яке з словосполучень – ***двоє відер*** чи ***двоє листів*** – утворене правильно? Прочитайте речення, обґрунтуйте відповідь. *Принесіть, будь ласка, **двоє відер** води*; *Вчора ми одержали **двоє листів**.*

Орієнтовна відповідь. Формулювання ***двоє відер*** можливе, оскільки ***відро*** – це іменник середнього роду, а відомо, що кількісно-збірні числівники ***двоє***, ***троє***, ***четверо*** з іменниками середнього роду вживаються, тоді як словосполучення «***двоє листів***» ненормативне, оскільки ***лист*** – це іменник чоловічого роду, на позначення неживого предмета, а тому не сполучається з кількісно-збірним числівником ***двоє***. Отож, перше речення, що наведене у запитанні, є правильним («*Принесіть, будь ласка,* ***двоє відер*** *води*»); а в другому реченні помилка – потрібно вживати ***два листи*** (відповідно – «*Вчора ми одержали* ***два листи***»).

Метод бесіди потребує від учителя значних зусиль і майстерності, оскільки потребує грамотного формулювання запитань не тільки у певній логічній послідовності, а враховує індивідуальні особливості учнів. Цей метод спонукає учнів до активного мислення, а ретельно підібрані й правильно поставлені запитання впливають на перебіг бесіди. Такий різновид бесіди як *евристична бесіда* доречно використовувати тоді, коли вчитель може опиратися на набуті раніше знання учнів чи на їхній особистий досвід. Бесіду можна ефективно використовувати при вивченні багатьох тем, що стосуються вивчення **числівника**. Суть евристичної бесіди полягає у тому, у процесі бесіди, добре продуманої вчителем, учні доходять самостійно запланованих правильних висновків, наприклад:

- **Запитання.** Як правильно узгодити означення зі сполученням ***пів року***? Чи його потрібно узгоджувати зі словом ***половина*** та вживати у жіночому роді, чи треба поставити в чоловічий рід, як і слово ***рік***?

Орієнтовна відповідь. Для іменника, утвореного поєднанням слова ***пів*** із іменником у формі родового відмінка, не властива категорія роду. А тому узгоджувані з ним означення чи присудки вживають множині, а не узгоджують зі словом ***половина*** чи іменником, до якого воно приєднується. Наприклад: «*Близько дванадцяти місяців цю проблему досліджували науковці.* ***Перші пів року*** *працювали у Харкові. Згодом продовжували роботу*

в Києві». пор.: «***Перше півріччя*** *працювали...*», «***Першу половину*** *року працювали...*».

Як показує практика, дослідницька робота ефективна для формування навичок самостійної роботи з мовним матеріалом, така діяльність сприяє виробленню вмінь формулювати висновкові положення, використовувати на практиці набуті знання. З огляду на це *дослідницький метод* вважаємо важливим джерелом розвитку пізнавальної, самостійної, креативної діяльності учнів при вивченні морфології. «Дослідницький метод передбачає роботу в парах, групах, самостійну роботу учнів та застосовується як на звичайних, так і на нетрадиційних уроках» [60]. До прикладу, для порівняння різних форм (правильної та неправильної) іменників на позначення місяця, узгоджуваних з числівниками, варто запропонувати учням таке завдання:

- **Запитання**. Дослідіть та обґрунтуйте відповідь на запитання. Чому в датах пишуть ***восьме люте*** і ***восьмого лютого***? Чи правильне таке подвійне написання?

Орієнтовна відповідь. У процесі дослідження ми з'ясували, що таке написання не правильне. У датах, що передають словами, порядкові числівники, які означають певний день (чи добу), можуть стояти тільки в родовому відмінку (***п'ятого лютого***). Це можна пояснити, по-перше, тим, що це словосполучення є усталеною в мовній практиці частиною речення, в якому пропущені головні члени («*[Дія відбувається, (-лася), (-тиметься])* ***восьмого лютого***»); а по-друге, тим, що для української мови властиве вживання у родовому відмінку однини словосполучень прикметників, означальних та неозначених займенників і числівників з іменниками часової семантики (пор. *цього року, другого понеділка, наступного дня*), наприклад: «*Цього року (наступного дня) ми поїдемо у Чернівці*», «*Кожного другого понеділка відбувається засідання мовного гуртка*». А тому в щоденниках, учнівських зошитах, у різних довідкових зведеннях пишуть – ***п'ятого лютого***. І в жодному разі не п'яте люте (лютим може бути щеня).

Засади навчання морфології у взаємозв'язку з орфографією передбачає стислої характеристики особливостей уживання різних частин мови на різних етапах розвитку мови, оскільки значна кількість правил вимагає не тільки інтенсивної мовної практики, але також історичного коментаря для їх усвідомлення і осмислення. До прикладу, для того щоб збагнути **будову сучасних складних числівників,** а особливо зв'язок між їх структурними частинами, варто дати учням історичний коментар щодо творення й відмінювання **числівників**. Мовознавці зазначають, що, наприклад, числівник *один* за походженням найближчий до прикметників, саме тому він має категорії роду, числа та відмінка.

Осмислити особливості походження числівників від **одинадцяти** до **двадцяти** допоможе історична довідка, з якої учні дізнаються, що ці числівники утворились у спосіб додавання до прийменника *на* числівників: *одинъ на дєсятє – одинадцять, дъва на дєсятє – дванадцять* та ін. Варто відзначити, що у давніх формах відмінювалась тільки перша частина: *одьного на десятє,* натомість, як в сучасних числівниках відмінкові закінчення додаються за зразком числівників від *п'яти* до *дев'яти*: *п'яти, дев'яти, одинадцяти*.

Учням цікаво буде дізнатись історію творення назв десятків: вони творяться за аналогією до чисел другого десятка: *дъвадесятє* двадцять; *три десятє* тридцять. Ці знання допоможуть учням уникати помилок при вживанні назв десятків (поширена помилкова форма, *шести десяти,* замість *шістдесяти, восьмидесяти* замість *вісімдесяти*).

Цікавим для учнів буде матеріал про етимологію числівників *сорок*, *дев'яносто*, *сто*. Учитель може пояснити, що числівник *сто* (*съто*) у давньоукраїнській мові мав парадигму відмінювання, «як іменник середнього роду та мав форму однини, двоїни та множини» [74, с.44-47]. Можна навести з твору Т. Шевченка приклад двоїни у значенні множини: «*То город із* ***стома*** *церквами*».

Наш досвід засвідчує, що в учнів викликає інтерес також інформація

щодо походження числівника *сорок.* Учитель може розповісти, що числівник *четыредєсьтє* уже давно вийшов з ужитку й трансформувався в іменник *сорокъ*. Раніше це слово означало мішок з хутром, що дорівнював сорока шкіркам соболів чи білок, цей мішок слугував грошовою одиницею. Порівняно зі давньослов'янською мовою, де числівники *дев'яносто* й *сорок* відмінювали, як іменники середнього роду, у сучасній українській мові відмінювання числівників *сорок, дев'яносто, сто* передбачає вживання у непрямих відмінках закінчення *–а*.

Чи не найефективнішим методом при вивченні числівника вважаємо *метод вправ*, дидактична суть якого полягає в тому, що за допомогою спеціальних завдань вчитель спрямовує їх учнів на вироблення певних мовних умінь і навичок. Метод вправ - невід'ємний складник при вивченні частин мови, при оволодінні культурою усного та писемного мовлення. У третьому розділі пропонуємо систему вправ для розвитку зв'язного мовлення учнів при опануванні теми «**Числівник**».

Прийом – це елемент методу, засіб його реалізації, окремий пізнавальний акт. Розрізнювальними рисами прийому порівняно з методом визначено, по-перше, здатність бути включеним у різні методи, а по-друге, його частковість, завдяки чому прийоми називають деталями методів. Серед прийомів мисленнєвого характеру такі: синтез, аналіз, абстрагування, конкретизація, узагальнення, порівняння, дедукція, індукція.

Взаємодіючи між собою, методи не спроможні бути частинами один одного, а прийоми, взаємодіють між собою, поєднуючись у різних варіантах, вони – складники різних методів.

Успішна реалізація мети на уроках морфології може бути досягнена шляхом оптимального добору засобів навчання, з-поміж яких виокремлюють дидактичний матеріал, технічні засоби навчання, наочність тощо. На думку С. Карамана, «особливо вдалими бувають ті уроки, на яких використовується тематико-ілюстративний матеріал» [68, с.209].

Отож, вдале поєднання систематизованих підходів з урахуванням

загальнодидактичних та специфічних методів навчання, правильна побудова уроків, синтез методів та прийомів навчання, використання оптимальних засобів сприяє підвищенню ефективності при вивченні морфології на уроках української мови.

1.3 Система ключових і предметних компетентностей у змісті мовної освіти учнів 5 – 9-х класів у ході вивчення числівника

Для формування граматичної компетентності учнів важливо орієнтуватися на модульну навчальну програму, яка, з-поміж низки цілей передбачає реалізацію вимог до обов'язкових результатів навчання у мовно-літературній освітній галузі з орієнтацією на компетентнісний потенціал цієї сфери навчання.

За модельною навчальною програмою «Українська мова. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти, авторами якої є Н. Голуб та О. Горошкіна, зміст теми «Числівник» для вивчення у 6-му класі окреслено, насамперед систематизацією вивченого у 3-4-х класах, зокрема відомості щодо значення, морфологічних ознак, синтаксичної ролі числівників, семантичних розрядів числівників – кількісних (тих, що позначають цілі числа, дробові, збірні) та порядкових, а також груп числівників за будовою (простих, складних і складених).

Програмою передбачено вивчення таких **тем:**

- Відмінювання числівників.
- Буква ***ь*** на кінці числівників і перед закінченням у непрямих відмінках.
- Роздільне написання складених числівників.
- Написання разом порядкових числівників з -тисячний.
- Узгодження числівників з іменниками.
- Правильне вживання числівників на позначення дат і часу.

Серед **очікуваних результатів** навчання програмою визначено такі:

- учні здатні організовувати свою діяльність (мотивують, ставлять цілі, планують, прогнозують, контролюють, здійснюють рефлексію, коригують);
- учні виокремлюють та розрізняють числівники за різними ознаками;
- учні добирають потрібні числівники з метою створення власних текстів, дотримуючись мовних норм;
- учні виявляють і виправляють помилки, що допущені в текстах, з урахуванням засвоєних ними мовних норм;
- учні спостерігають за числівниками в мовленні, а саме на прикладі літературних творів;
- учні переказують зміст різних типів текстів (художніх, медіатекстів та ін.);
- учні створюють і самостійно презентують невеликі типові тексти на визначену тематику, в яких є числівники;
- учні висловлюються в захищеному цифровому середовищі про проблеми, пов’язані з власним життєвим досвідом та сферою інтересів.

Видами навчальної діяльності визначено організаційну, пізнавальну і текстову діяльність

І. Організаційна діяльність передбачає:

- ціле визначення;
- планування;
- організацію роботи;
- самоконтроль;
- рефлексію.

ІІ. Пізнавальною діяльністю передбачено:

- розпізнавання числівників на основі смислових та їх граматичних особливостей;
- розрізнення числівників і спільнокореневих інших частин мови

(*десять, десяток*);

- розрізнення кількісних і порядкових числівників;
- розрізнення числівників за будовою (простих, складних і складених);
- типи відмінювання числівників;
- схема морфологічного розбору числівника;
- особливості вживання у мовленні числівників на позначення числа чи кількості предметів, їх порядку при лічбі, дробових чисел, на позначення приблизної кількості;
- використання числівників у якості текстотвірного засобу текстів офіційно-ділового та наукового стилів;
- моделювання мовленнєвих ситуацій, в яких застосовують знання про числівник;
- добір прислів'їв, приказок, крилатих висловів, до складу яких входять числівники;
- уживання числівників на позначення дати та часу.

III. Текстовою діяльністю передбачено:

- знаходження в тексті інформації й передавання/ відтворення її графічно (карти, схеми, плани, моделі тощо) чи образно (малюнок);
- складання речень, текстів, у складі яких є числівники;
- створення діалогів із використанням дат і точного позначення часу тощо).

IV. Мовленнєва діяльність передбачає:

- усне повідомлення, що містить числівники;
- читання тексту/речень, в яких є числівники у різних відмінкових формах.

Реалізація завдань сучасної системи базової освіти, яка полягає у формуванні, компетентної особистості учня, у процесі трансформації особистості учня з носія освітніх знань і навичок на людину, налаштовану на

соціалізацію у суспільстві задля практичного використання здобутих знань передбачає застосування у навчальному процесі ефективних методів.

Відомо, що вся діяльність учнів складається з окремих послідовних операцій. На першому етапі школярі сприймають інформацію, а згодом мислять на її підставі. З огляду на це дуже важлива зацікавленість цим процесом, оскільки ці операції взаємопов'язані між собою. Саме тому викладач повинен спрямувати всі творчі зусилля на формування системи ефективних методів навчання, що будуть спрямовані на активізацію мотивації учнів на навчання.

Активними методами навчання є такі методи, що забезпечують засвоєння інформації шляхом активної діяльності. До них зараховують ігрові завдання й інтерактивні навчальні технології.

Практикою вчителів утверджена думка про те, що поруч із пояснювально-ілюстративними прийомами викладачеві важливо застосовувати нові, особистісно зорієнтовані методи навчання, в яких посилений творчий компонент. Лише у цьому випадку учні під керівництвом вчителя здобувають справді необхідні знання, формують уміння й навички.

Застосування інтерактивних методів навчання на уроках української мови, дає можливість учням формувати також навики критичного мислення, співпраці з однокласниками, колективного прийняття рішень, конструктивного спілкування з іншими.

Варто зазначити також, що використання інтерактивних методів навчання не повинно бути для вчителя самоціллю, а тільки засобом, що сприяє співробітництву на уроці.

У сучасній освітній системі існує чимало інтерактивних методів, які сприяють формуванню ключових і предметних компетентностей учнів на уроках української мови. Серед них такі методи, як «Снігова куля», «Вільний мікрофон», «Мозковий штурм», «Карусель», «Навчаючи – навчаюсь» та ін. Використовуючи на уроках української мови такі методи, можна легко досягти очікуваного результату: учні не лише засвоюють знання, але

водночас навчаються їх застосовувати, аналізувати мовні явища, оцінювати їх.

Використання інтерактивних методів дає змогу вчителеві розв’язувати низку завдань: пропонувати власний погляд з опертям на наукове знання, а не змушувати учнів погоджуватися з його міркуваннями, розвивати у школярів критичне мислення, навчити помічати помилки чи логічні порушення у твердженнях однокласників, уміти аргументувати власні думки, змінювати їх, якщо вони помилкові.

Важливими також для підвищення пізнавальної діяльності учнів є лінгвістичні ігри. У поєднанні з іншими формами навчальної роботи такий метод сприяє глибшому засвоєнню знань, визначенню рівня сформованості вмінь та навичок учнів, індивідуалізації навчання, розвитку пам’яті, уваги, умінь аналізувати та порівнювати мовні явища. Лінгвістичні ігри певною мірою активізують діяльність учнів у процесі ходу уроку.

Використання ігрових технологій сприяє розвиткові мислення, оскільки, по-перше, такі завдання мають пошуковий характер: з їх допомогою учні вчаться самостійно знаходити шляхи розв’язання, аналізувати й зіставляти мовні факти, робити висновки, що розвиває творчі здібності та ініціативність; а по-друге, ігрові завдання створюють позитивну мотивацію в навчанні.

У методичній науці існує широкий спектр лінгвістичних ігор, серед яких вікторини, аукціони, мовні конкурси, лінгвістичні загадки, ребуси, лінгвістичні задачі, ігрові методи «Сходи», «Перехрестя», «Впіймай помилку», «Мовна дуель», «Найрозумніший», «Хто швидше» та інші.

За допомогою інтерактивних методів навчання учні усвідомлюють цікаві правила спілкування під час сприйняття інформації, до прикладу: думка кожного з учнів важлива; не бійся висловлюватися; усі ми – партнери; вислухав – висловився – вислухав; висловлюйся чітко, зрозуміло, красиво; наводь лише обґрунтовані докази тощо.

Впровадження у навчальний процес інтерактивних методів навчання,

за спостереженням кваліфікованих педагогів, сприяє осягненню учнями культури дискусії, виробленню вмінь прийняття рішень; покращенню навичок спілкування. Однак важливо пам'ятати, що використання інтерактивних методів в освітньому процесі заперечує авторитарну позицію «я – учитель, а ви – учні», у сучасному навчальному просторі пріоритетною є модель партнерства, демократичного спілкування учителя з учнями.

Розробки аспектних уроків з використанням інтерактивних методів навчання пропонуємо в наступному розділі нашої магістерської роботи.

Висновки до першого розділу

У системі частин мови числівник посідає окреме місце і вирізняється на основі диференційних ознак – лексичного значення, граматичних категорій та синтаксичної функції.

Обґрунтування лінгвістичних засад методики вивчення числівника є актуальною проблемою сучасної лінгводидактики. Згідно з вимогами чинної програми, з напрацюваннями сучасних лінгводидактів вивчення числівника спрямоване на поглиблення знань учнів щодо граматичного і лексичного його значень, особливостей словозміни та словотворення в українській мові, синтаксичної функції у мовленні – усе це допомагає учням глибше опанувати норми української літературної мови, простежити вплив використання числівників на стилістичне оформлення тексту, на його емоційно-експресивне обрамлення, сприяє розвиткові комунікативних здібностей учнів

Доцільний вибір інтерактивних навчальних методів та прийомів забезпечує належний рівень засвоєння учнями знань, сприяє формуванню ключових та предметних компетентностей, вмінь застосовувати практично здобуті знання.

РОЗДІЛ ІІ. СИСТЕМА АСПЕКТНИХ УРОКІВ У ПРОЦЕСІ ЗАСВОЄННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ З ТЕМИ «ЧИСЛІВНИК»

У цьому розділі пропонуємо розробку уроків з використанням інтерактивних методів навчання з вивчення числівника на уроках української мови у 6 класі ЗЗСО.

2.1. Урок 1. Поняття про числівник (інтерактивні методи «Снігова куля» та «Вільний мікрофон»)

Для ефективного засвоєння шестикласниками загальних знань про частиномовний статус українського числівника, осмислення загальних понять про цю частину мови доцільними будуть інтерактивні методи «Снігова куля» та «Вільний мікрофон».

Метод «Снігова куля», інша назва – **«Два – чотири – вісім» -** використовують, коли необхідно, аби учасники навчального процесу обговорили питання, що вивчається, спершу в парах, згодом у квартетах, а пізніше в октетах**.** Важливим тут є і формулювання, і вислуховування аргументів, поглядів, аналізу, ознайомлення з різними підходами. Цей метод навчає учнів вести переговори, здійснювати вибір. Однак вчителеві варто пам'ятати, що його використання ефективне лише тоді, коли проблема справді потребує глибокого осмислення.

Організація роботи під час використання методу «Снігова куля» складається з кількох етапів. Спершу потрібно поставити учням запитання для обговорення чи дискусії. Потім необхідно об'єднати учнів у пари і дати час для обговорення питання й прийняття узгодженого рішення. Учні в парах обов'язково повинні досягти згоди (консенсусу) у відповіді. Далі пари слід об’єднати в четвірки й обговорити попередньо прийняті рішення з поставленого питання. Після цього четвірки об’єднують у більші групи і дають час на обговорення проблеми, узгодження позицій та прийняття

спільного рішення.

Інтерактивний метод **«Вільний мікрофон»** надає можливість кожному учневі висловити власну думку швидко, по черзі.

Впровадження цього методу полягає в тому, що вчитель пропонує учням уявити, що у них в руках мікрофон і їм потрібно висловити власну думку. Говорить лише той учень, у кого в руках уявний мікрофон. Прикметного, що відповіді учнів вчитель не коментує й не оцінює.

Тема уроку: ПОНЯТТЯ ПРО ЧИСЛІВНИК

Мета уроку:

- ***Навчальна*** **–** пригадати й поглибити знання учнів щодо числівника як частини мови, про поділ на групи за будовою та значенням, про синтаксичну роль числівників у реченні;
- ***Розвивальна*** **–** розвивати усне та писемне мовлення учнів, розвивати вміння виділяти головне у навчальному матеріалі, збагачувати словниковий запас учнів**;** розвивати вміння узагальнювати й систематизувати вивчений матеріал;
- ***Виховна*** **–** виховувати культуру мовлення, любов до рідної культури, природи.

Обладнання:

- **м**ультимедійна презентація «Числівник як частина мови»;
- дидактичний матеріал;
- індивідуальні завдання на картках;
- підручник.

Тип уроку: урок вивчення нового матеріалу.

Хід уроку

І. Організаційний момент. Вступне слово вчителя. Мотивація навчання.

- Дорогі школярі! Сьогодні ми здійснимо мандрівку до ще однієї з частин мови – числівника. Не обіцяю, що ця подорож буде легк, адже

числівник – досить складна для вивчення частина мови. Проте якщо ви зможете збагнути його значення у мовленні, то, без сумніву, ви навчитеся виокремлювати числівник з-поміж інших частин мови, зможете визначати його граматичні ознаки, правильно писати і вживати у зв’язному мовленні.

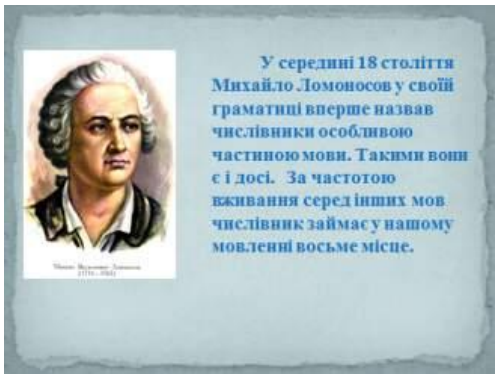

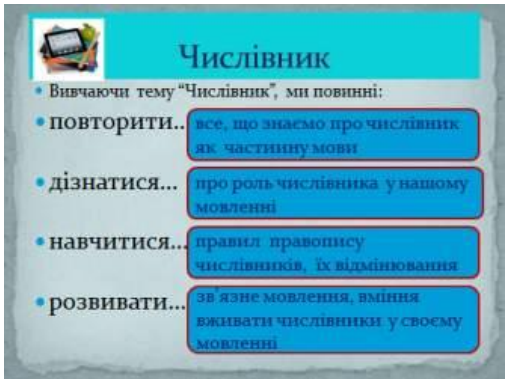

ІІ. Актуалізація опорних знань

Бесіда.

- Хто пригадає: які частини мови ми вже вивчили? Чому їх відносимо до самостійних?

- Яке значення мають числівники? Хто з’ясує різницю між числівниками *шість* та *шостий?*

- У яких ситуаціях мовлення ми вживаємо числівники? А яка шкільна навчальна дисципліна безпосередньо пов'язана з числівником?

- Які труднощі виникають при вимові й написанні числівників?

Завдання 1. Пошукове:

Прочитайте речення, знайдіть числівники, поставте до них запитання, випишіть словами в зошит.

- *Найвищий птах України – журавель сірий, його висота досягає до 120 см, а вага його – до 7 кг. Найбільше море , що омиває Україну, - Чорне море, воно має площу приблизно 420 тис. кв. км.*

III. Сприйняття та вивчення нового матеріалу.

1. Робота з підручником: учні читають вголос визначення числівника, його морфологічних ознак, синтаксичної ролі.

2. Пояснення вчителя за демонстраційним Слайдом

3. Запис в зошити короткого опорного конспекту «Числівник як частина мови».

Метод «Снігова куля»

Нам потрібно визначити, до яких частин мови належать слова: *другий, подвоєний, два, двічі, подвоїти, двійко, двоє, по-друге, пара*.

Учні розподіляються в групи по двоє, потім по четверо, згодом – по восьмеро. Представники кожної з груп дають відповідь та обґрунтовують її.

IV. Формування знань, умінь, навичок.

1. Вибірково-розподільний диктант. Запишіть у дві колонки *кількісні* й *порядкові* числівники.

Краще десять приятелів, аніж один ворог. Там, де двоє б'ються, там третій перемагає. Обіцяного три роки чекають. П'ять днів нічого не робили, а на шостий відпочивали. Одна бджола мало меду наносить. Гість

першого дня – золото, другого дня – срібло, третього – мідь, бери шапку й додому їдь.

Перевірка диктанту здійснюється методом «**Вільний мікрофон**».

2. Вправи за підручником (на розсуд вчителя).

3. Робота з картками (індивідуально). Наприклад:

Картка №1

Пояснити значення фразеологізмів. Скласти з ними речення, записати їх, вказавши числівники.

Один як палець, п'яте колесо до воза, під трьома замками тримати.

Картка №2

Перепишіть речення, визначте в них числівники кількісні та порядкові і їхню синтаксичну роль.

Троє школярів стали переможцями. Хлопець відчував себе на сьомому небі. Перед нами сто доріг лежить. Моя сестра в роду була третьою.

V. Закріплення вивченого матеріалу, перевірка виконаних завдань, оцінювання.

Відповісти на питання.

- Що таке числівник?
- На які групи поділяються числівники ?
- Як змінюються числівники?
- Яка синтаксична роль числівників?

VI. Домашнє завдання. Вправи за підручником або виписати 10 речень з підручника української літератури, у яких є числівники.

2.2. Урок 2. Числівники кількісні та порядкові (інтерактивний метод «Мозковий штурм»)

Пропонуємо до застосування перед вивченням розрядів числівників, з метою актуалізації опорних знань, послуговуватися ефективним методом «**Мозковий штурм»,** який є методом заохочення творчої активності учнів,

швидкого генерування великої за обсягом кількості ідей. Цей метод допомагає розвивати в учнів уяву і творчість, точно висловлювати думки, шукати різні рішення конкретної проблеми. Його доцільно застосовувати для вирішення конкретних проблем чи для пошуку відповіді на конкретне питання.

Впроваджуючи його у навчальний процес, варто запропонувати учням сісти так, аби вони почувалися зручно й невимушено. Потім слід повідомити школярам проблему, яку потрібно вирішити, запропонувати учасникам висловити власні ідеї, записувати їх у порядку надходження, не вносити в ідеї учнів жодних коректив, спонукати учнів до висування нових ідей, додаючи власні міркування, намагатися уникати глузувань, коментарів чи висміювань будь-яких ідей. Продовжувати потрібно доти, поки учні будуть ділитися новими ідеями. Вкінці варто обговорити й оцінити запропоновані ідеї.

Тема уроку: ЧИСЛІВНИКИ КІЛЬКІСНІ ТА ПОРЯДКОВІ

Мета уроку:

- ***навчальна*** **–** розширити знання про кількісні і порядкові числівники, їх групи за будовою; навчитись розрізняти кількісні й порядкові числівники, визначати види кількісних числівників; розрізняти числівники від інших частин мови, що мають числове значення.
- ***розвивальна*** **–** розвивати культуру усного та писемного мовлення учнів, вміння знаходити числівники у тексті, розвивати вміння узагальнювати й систематизувати вивчений матеріал;
- ***виховна*** **–** виховувати культуру мовлення, любов до рідної землі.

Обладнання:

- мультимедійна презентація «Числівник як частина мови»;
- дидактичний матеріал;
- індивідуальні картки;
- підручник.

Тип уроку: урок вивчення нового матеріалу.

Хід уроку

І. Організаційний момент. Мотивація навчання: повідомлення теми та мети уроку, визначення основних завдань: Слайд №5.

ІІ. Актуалізація опорних знань. Перевірка домашнього завдання.

1. «**Мозковий штурм**» -- учні по черзі задають питання однокласникам за вивченим матеріалом про числівник.

2. Словникова робота – учні першого варіанту називають п’ять кількісних числівників, а другого – п’ять порядкових.

3. Синтаксичний розбір речення (із визначенням синтаксичної ролі числівника) на дошці і в зошитах.

Вже третій день цвіте бузково сад. Два хитрих мудрого не переважать.

ІІІ. Вивчення нового матеріалу.

1. Вчитель за демонстраційним слайдом пояснює навчальний матеріал про кількісні і порядкові числівники, їх будову:

2. Робота за підручником. Складання плану прочитаної статті підручника з наведенням відповідних прикладів.

IV. Формування знань, умінь, навичок.

1. Робота з текстом (мультимедійна дошка чи картки): назвати числівники і визначити їх розряд та будову.

*Подейкують, що дзвіницю Києво-Печерської лаври давним-давно будували дванадцятеро братів. Те, що збудують за рік, те ввійде в землю. Отак п'ять років будували, щоріч одна п'ята будівлі опинялася під землею. Один брат не витримав, покинув все та й пішов собі. Одинадцятеро залишились працювати далі. На шостий рік збудували вони баню, а на ній золоте яблуко та хрест. Всю ніч люди стояли навколішках та молилися. А на світанку дзвіниця виросла із землі та вперлася хрестом аж у самі хмари. Тоді люди дві треті стін храму вкрили білими кам'яними візерунками, а одну третю пофарбували блакитним кольором (*Народна творчість*).*

2. Вибіркове письмо: із поданих частин мови виписати числівники, обґрунтувати свій вибір (мультимедійна дошка (слайд №8 чи картки).

Коментар учителя: числове значення, крім числівників, можуть мати й інші частини мови. Наприклад, іменники (двійка, десяток)

дієслова (потроїти), прикметники (десятиповерховий), прислівники (надвоє, утрьох). Ці частини мови записуються тільки словами, а числівники – словами і цифрами.

Один, одиниця, одинокий, перший; два, другий, двійка, двоє, подвоїти; п'ять, п'ятірка, п'ятий, п'ятиповерховий; десять, десяток, десятий, десятизначний, удесятерити; чотири, чверть, четвертий, чотирнадцятий.

3. Розподільний коментований диктант: записати подані словосполучення з числівниками за значенням числівників у колонки – *власне кількісні, дробові, збірні, неозначено-кількісні.*

Четверо хлоп'ят, одна третя кілометра, дванадцятеро поросят, вісімнадцять зошитів, чимало днів, дві п'ятих кілограма, кілька планшетів, двадцять сім учнів, десять років, одна сьома планети, п'ятеро друзів, три тижні, багато вражень, сто сорок стільців.

V. Закріплення вивченого.

2. Виконання вправ за підручником.

3. Робота в групах:

а) числа записати словами і скласти словосполучення з поданими числівниками, визначити будову числівників.

723, 8, 5324, 10, 9681, 365, 16, 50

б) у поданих прислів'ях і приказках вставити замість крапок пропущені числівники, усно визначити їх морфологічні ознаки.

… одного не ждуть. Мала собі удова … синів і десяту дочку Галю. За … вченого … невчених дають. Краще … раз показати, ніж … слова сказати.

VI. Рефлексія. Заповнити сторінки набутими знаннями «Я дізнався(лась) і навчився(лась)».

VII. Оцінювання, домашнє завдання. Вправи за підручником або скласти діалог з використанням різних за будовою числівників «У магазині»

2.3. Урок 3. Відмінювання та правопис числівників (інтерактивний метод «Карусель»)

Під час вивчення відмінювання й правопису числівників доцільним буде інтерактивний груповий метод «**Карусель»** з метою залучення всіх учнів до активної роботи з іншими партнерами (групами). Цим методом передбачено підбір кожним учасником аргументів на запропоновану тему; вислуховування учнями великої кількості однокласників; пошук власних аргументів та прикладів для підсилення своєї позиції та результатів роботи у групі.

Організація роботи за цим методом передбачає розташування учнів на стільцях у два кола: ті, що сидять у внутрішньому колі, розміщені спиною до центру, а ті, що в зовнішньому колі, – обличчям. У такий спосіб кожен учень сидить навпроти іншого, маючи можливість висловлювати свої ідеї, аргументи, приклади та вислуховувати ідеї однокласників. Внутрішнє коло є нерухомим, а зовнішнє коло – рухливе: за сигналом учителя всі учасники на один стілець пересуваються вправо та виявляються обличчям перед новим партнером, з яким повторюють ту ж процедуру. Учні повинні пройти все коло

Тема уроку: ВІДМІНЮВАННЯ ТА ПРАВОПИС ЧИСЛІВНИКІВ

Мета уроку:

- ***навчальна*** **–** пояснити учням особливості відмінювання кількісних числівників, формувати вміння відмінювати їх, правильно писати відмінкові форми.
- ***розвивальна*** **–** удосконалювати культуру усного та писемного мовлення учнів, вчити правильно вживати числівники у непрямих відмінках, узагальнювати та систематизувати вивчений матеріал;
- ***виховна*** **–** виховувати повагу до усної народної творчості, любов до рідної землі.

Обладнання:

- мультимедійна презентація «Відмінювання кількісних числівників»;
- завдання на індивідуальних картках;
- підручник.

Тип уроку: вивчення нового матеріалу.

Хід уроку

І. Організаційний момент. Мотивація навчання: повідомлення теми та мети уроку, визначення основних завдань (слайд №9)

ІІ. Актуалізація опорних знань.

1.1. Перевірка домашнього завдання.

1.2. Бесіда. Метод «Мікрофон»

- Назвіть розряди числівників за значенням.
- На які групи поділяються кількісні числівники?
- Що означають порядкові числівники?
- Розкажіть про будову числівників.

Наведіть приклади числівників

2. Мовознавча розминка. Знайти у спроектованому на екран тексті (слайд №10) числівники, записати словами, визначити їхній розряд за значенням, будову.

«*Земле, моя всеплодющая мати»,- так звертається поет І.Франко до тої, яка нас носить і годує. Земля існує 4-5 млрд. років. Суша землі*

займає 149 млн. квадратних кілометрів, тобто трохи більше 29 відсотків. Гора Джомолунга – найвища точка суходолу. Її висота сягає 8848 метрів.

ІІІ. Вивчення нового матеріалу.

1. Дослідження мовного матеріалу: подумати, у яких числівниках можемо визначити рід, число, відмінок, а у яких – тільки відмінок. Робота біля дошки (запис речень під диктовку).

Погода: один день блисне, а сім днів кисне. Від одного удару дерево не падає. Одна ластівка не робить весни. Одно літо ліпше, як сто зим. Один учитель краще, як дві книжки.

Коментар учителя. Отже, числівники **один (одна, одно, одне, одні)** змінюються за *родами, числами, відмінками*. Всі інші кількісні числівники не мають граматичних ознак роду і числа і змінюються тільки за *відмінками.*

2. Робота за підручником. Розгляд таблиці відмінювання числівників **один (одна, одно, одне, одні)**, спостереження над особливостями їх відмінювання, зокрема відмічаючи паралельні форми у Р. і О. відмінках.

Творче завдання: *скласти речення з числівниками* ***один (одна, одно, одне, одні)*** *за поданими картинками* (слайд №11).

2.Спостереження над мовним матеріалом. Подані числа записати словами у Н.в.

5, 7,13, 20, 30, 40, 60, 80, 90; 500, 600, 700, 800, 900, 1000.

– Що можна сказати про написання **ь** у цих числівниках?

2. Опрацювання теоретичного матеріалу за підручником:

- розгляд таблиці відмінювання кількісних числівників;

– Перед якими закінченнями у непрямих відмінках ми пишемо **ь**?

3. Складання опорного конспекту за демонстраційними слайдами

Коментар учителя. У складених числівниках всі частини відмінюються і пишуться окремо, а іменник при числівнику виступає у тому відмінку, якого вимагає остання частина (шістдесят два букети, тридцять сім днів).

4. Усне відмінювання кількісних числівників на вибір (*три, сім, п'ятнадцять, мільйон, дві/третіх).*

- **Творча хвилинка.** Склади речення з поданими числівниками.

IV. Закріплення навчального матеріалу шляхом виконання вправ.

1. Провідміняти письмово в зошитах і на дошці числівники: *чотири, сорок, шістдесят, сімсот, вісімдесят п'ять* спираючись на опорний конспект.

2. Метод «**Карусель**»

Складання плану вивченого матеріалу за підручником і опорними конспектами.

Орієнтовний план.

1. *Написання м'якого знака у кінці числівників.*
2. *М'який знак у непрямих відмінках числівників.*
3. *Поєднання числівників <u>два, три, чотири</u> з іменниками.*
4. *Як поєднуються з іменниками інші числівники.*

3. Робота за підручником. Тренувальні вправи.

V. Підведення підсумків. Виставлення оцінок. Завдання додому.

1. Вправи за підручником. 2. Провідміняти числівники – 6, 13, 40, 274

2.4. Урок 4. Узагальнення і систематизація знань з теми «Числівник» (інтерактивні методи «Робота в групах», «Навчаючи - навчаюсь», ігрові технології)

Під час узагальнення й систематизації знань про числівник доречними будуть використання різних інтерактивних методів, серед яких метод «**Навчаючи – вчуся»,** який надасть можливість учням взяти участь у засвоєнні знань та одночасній передачі засвоєних знань своїм однокласникам. Суть цього методу полягає в тому, що учитель роздає учням картки із завданням, з якими учні знайомляться. Якщо учневі щось є незрозумілим, то він повинен запитати про це вчителя, переконавшись, що він правильно розуміє інформацію. Після цього учень у доступній формі ознайомлює інших однокласників зі своєю інформацією. Варто говорити лише з одним однокласником, переказати йому свою інформацію та уважно вислухати інформацію від нього. Після того, як час виконання вправи закінчиться, учні розказують класові, що нового вони дізналися від своїх однокласників.

Тема уроку: УЗАГАЛЬНЕННЯ І СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗНАНЬ З ТЕМИ «ЧИСЛІВНИК»

Мета уроку:

- ***навчальна –*** узагальнити, повторити й систематизувати знання учнів з теми «Числівник», вдосконалювати навички та вміння учнів правильно вживати та писати числівники; формувати культуру спілкування і мовлення учнів, збагачувати їх словниковий запас.
- ***розвивальна –*** розвивати ключові і предметні компетентності, а зокрема: спілкування державною мовою, математичну компетентність, уміння вчитися протягом життя, соціальну громадянську компетентності.
- ***виховна –*** виховувати почуття любові до рідної мови

Обладнання:

- дидактичний матеріал;
- індивідуальні картки;
- підручник.

Тип уроку: урок узагальнення і систематизації знань

Хід уроку

І. Організаційний момент. Мотивація навчання:

– Дорогі шестикласники, на дошці ви бачите своєрідний «термометр настрою». У вас на партах є по 5 смужок різних кольорів з написами: *мені добре, я спокійний, мені радісно, я нервую, мені сумно*. Оберіть, будь ласка, колір, що відповідає вашому настрою. А тепер закріпіть вашу смужку біля відповідної позначки на градуснику.

- Я бажаю вам всім отримати задоволення від цього уроку, посміхнімось один одному та поділимось гарним настроєм із товаришем по парті.

1. **Слово вчителя.**

- Числівник – дуже потрібна частина мови, але вона досить непроста у вивченні. Ви це вже помітили
- Сьогодні ми з вами будемо систематизувати набуті знання про числівник як частину мови, а також удосконалимо ваші навички та вміння правильно вживати й писати числівники.

Очікування від уроку.

- Давайте продовжимо речення, будь ласка:

Я хочу дізнатися…

Я хочу вивчити….

Я очікую, що …

- У мене також є деякі очікування від уроку:

● Систематизувати наші знання про числівник

●Удосконалити вміння визначати морфологічні ознаки числівника

●Правильно записувати числівники

●Логічно і точно висловлювати власні думки

●Злагоджено працювати

● Переконатися, що всі ви знаєте і любите нашу рідну українську мову

ІІ. Актуалізація опорних знань.

*1. **Вправа «Теоретична атака». Фронтально**,*

* Числівник – це самостійна частина мови, яка означає…

* Кількісні числівники означають…

* До порядкових числівників належать…

* Категорію роду,числа та відмінка мають …

* Тільки за відмінками змінюються майже усі…

* В реченні числівники виступають…

* Числівник *тридцять* за будовою…

* Який числівник при відмінюванні у непрямих відмінках закінчується на *–а?*

* Числівник *дві восьмих*…

* Числівник *сто сорок сім* за будовою…

* Цілими, дробовими та збірними можуть бути лише…

* Збірні числівники поєднуємо лише з тими іменниками…

* Слова *півтора, кілька, декілька, кількадесят* є…

* Числівники *нуль, мільйон, мільярд, тисяча* відмінюються…

2. Робота в парах. Логічні задачі

- Скільки їх було? Мама, донька, сестра, брат, тітка, племінниця (ТРОЄ)
- Скільки буде? П’ять, п’ятнадцять, семеро, троє, без двох двадцять, ще малих двійко (П'ЯТДЕСЯТ)

Провідміняти отримані у відповіді числівники

- Яка відповідь першої задачі?
- Який це розряд числівника?
- Провідміняйте числівник *троє*.
- Яка відповідь другої задачі?
- До якого розряду належить числівник?
- Провідміняйте числівник *п'ятдесят*.

2. Робота в групах. Визначити і записати час, котрий показують годинники.

Об'єднуємось у групи по четверо, хто сидить за сусідніми партами. Потрібно прочитати час, що вказаний на годинниках.

1) За 10 хвилин друга (чотирнадцята);
2) Третя година (п'ятнадцята година);
3) Чверть на тринадцяту (чверть по дванадцятій);
4) Дванадцята тридцять (пів на першу);
5) Чотирнадцята п'ятдесят п'ять (за п'ять хвилин п'ятнадцята);
6) Десять хвилин на одинадцяту (десять хвилин по десятій).

- Група, що впоралася швидше, звітує першою.

3. Самостійна робота з підручником.

- Виконайте самостійно вправу (на розсуд учителя) з підручника.
- Обміняйтеся, будь ласка, зошитами та здійсніть взаємоперевірку.

4. Робота в групах. «Криниця мудрості»

1) Пригадайте та запишіть відомі прислів'я й приказки з числівниками.

2)Вставте у фразеологізми пропущені числівники, визначте їх розряд.

□ Опинитися між …… вогнів.

□ Гнати в ……. шиї.

□ Сльози в ……. ручаї.

□ Обминати ……. дорогою.

□ В …… вухо влізе, а в …….. вилізе.

□ Грати …….. скрипку.

□ ……. одного не ждуть.

- Група, що впоралася швидше, звітує першою

- Провідміняйте усно числівник *восьмеро*.

5. ***Вправа «Редактор». Робота в парах***

Знайдіть та виправте помилки в діалозі. Прочитайте виправлений текст в особах.

- Ходімо в суботу в кіно!
- Яке то буде число?
- Одинадцяте люте.
- Не можу: я в чотири годин іду в басейн.
- А з ким ти туди підеш?
- З шостої школи ще займаються три хлопця і четверо дівчат. А разом у секції десь біля шестидесяти.

Визначте відмінок числівників з останньої репліки.

III. Рефлексія.

Вправа «Продовжте речення»

- Я збагатився інформацією щодо…
- Я почав краще…
- Найлегшим було завдання для мене …
- Найбільше труднощів виникло…
- Я оцінюю свої знання з теми на ….

IV. Повідомлення домашнього завдання.

1. Виконати завдання підручника (на розсуд вчителя)
2. Скласти полілог, використовуючи числівники на позначення часу і дат.

2.5. Урок 5. Контрольна робота (Тестові технології)

Однією з умов підвищення рівня якості мовної освіти є необхідність у вдосконаленні технологій контролю навчальних досягнень учнів. Останнім часом неабиякого поширення набуло тестування. Тестовий контроль – давно відома й широко практикована форма перевірки навчальних досягнень учнів. Учителями-практиками накопичено чималий методичний досвід

використання тестових технологій, однак поки що підготовка учителів з техніки створення та використання тестів не є досконалою.

З метою ефективного впровадження тестування до системи шкільної освіти обов'язковим вважаємо його систематичність, доречність у загальній структурі уроку та продуманість методів використання цього методу протягом усього навчального року, а не лише під час проведення тематичних атестацій. Ефективний цей метод на уроках узагальнення й закріплення нового матеріалу, він є гарним тренінгом для учнів, призвичаює їх до виконання завдань тестового типу, підвищує їх інтерес до навчання, а також відповідальність за результати власного навчання.

За метою використання й місцем у структурі навчального процесу тести розмежовують на **навчальні та контрольні.** Навчальні тести використовують на всіх етапах роботи, оскільки вони покликані відстежити рівень опанування матеріалу, закріпити чи повторити його. Контрольні тести мають комплексний характер, вони проводяться як певний підсумок роботи з вивчення певної теми.

За наявністю чи відсутністю варіантів відповідей виділяють **тести закритої чи відкритої форми.** Тести закритої форми у свою чергу поділяються на альтернативні (тобто наявність двох взаємовиключних варіантів відповідей), тести множинного вибору (наявність лише однієї правильної відповіді з-поміж трьох-п'ятьох запропонованих), тести на встановлення відповідності (коли у двох частинах запропоновано переліки, між якими потрібно встановити зв'язок), тести на відтворення послідовності (комбінування наведених варіантів).

Важливо формувати в учнів основної школи уміння виконувати завдання не тільки правильно, але й швидко, аби максимально наблизити їх до тих умов, в яких працюють випускники під час виконання завдань національного мультитестування або зовнішнього незалежного оцінювання. Учителю варто виробити алгоритми виконання тестових завдань різних форм

і рівнів, навчити учнів аналізувати результати тестування, а також виявляти типові помилки та визначати шляхи їх усунення.

Тестування як один із ефективних методів контролю засвоєння учнями знань з виучуваних тем має подеколи суттєві переваги над іншими формами оцінювання, а отже, використання тестових технологій разом із традиційними формами контролю здатне забезпечити якісну підготовку учнів, формування в них ключових і предметних копметентностей.

Тема уроку: Тематична контрольна робота № 7 за темою «Числівник як частина мови. Відмінювання і правопис числівників»

Мета уроку:

- ***навчальна*** **–** систематизувати й узагальнити вивчене про числівник як частину мови; з'ясувати рівень засвоєння теми та рівень сформованості комунікативних умінь;
- ***розвивальна*** - розвивати логічне мислення, пам'ять, удосконалювати навички самостійної роботи, творчі вміння; розвивати кмітливість та уважність;
- ***виховна*** **–** виховувати інтерес до знань; викликати бажання поглиблювати свої знання.

Обладнання:

- тестові завдання.

Тип уроку: урок перевірки й обліку здобутих знань і вмінь.

Хід уроку

І. Організаційний момент. Мотивація навчання: повідомлення теми та мети уроку, визначення основних завдань.

ІІ. Виконання контрольної роботи (тестові завдання до теми «Числівник»).

І. Тестові завдання за вибором однієї правильної відповіді

1. Які з числівників відрізняються своїми граматичними ознаками?

1. Десять, п'ять, двадцять, один.

2. Три, сто, п’ятдесят.

3. Один, два, сотня.

4. Одинадцять, два, сорок.

5. Сто, сімдесят, дванадцять.

2. У якому рядку не всі слова належать до числівників?

1. Один, тридцять, дві десятих, п’ятий, дванадцять.

2. Сто, семеро, двадцять два, одна шоста, десять.

3. Сорок два,шість, сімдесят, сьомий, тридцять шостий.

4. Трьохсотий, двадцятий, сімнадцятий, третій, другий.

5. Одиниця, двоє, вісімнадцять, сорок сьомий.

3. В якому рядку всі слова є числівниками?

1. Обидва, семеро, вісімдесят, потроїти, шість, одна третя.

2. Три, тринадцять, трійка, одна ціла дві десятих, тридцять п’ять.

3. П’ять, двадцять третій, тридцятеро, вдвоє, півтораста.

4. Двоє, двадцятий, двадцятитисячний, півтора, нуль.

5. Сто сорок один, восьмисотий, стодвадцятиметровий, троє.

4. У якому рядку всі слова іменники?

1. Десяток, два, сорок.

2. Сто, багато, восьмеро.

3. Трійка, одиниця, двісті.

4. Сотня, двічі, двадцять.

5. Двійка, сотня, десяток.

5. У якому рядку всі слова числівники?

1. Десяток, сотня, тисяча.

2. Багато, чимало, мало.

3. Подвійний, половинний, стоденний.

4. Сто, шістдесят, вісім.

5. Пара, чверть, сорок.

6. У якому рядку всі словосполучення містять числівники?

1. Сорокаградусний мороз, сорокатисячний примірник, стомільйонний трактор, кільканадцять разів, трикілометрова дистанція.

2. Багато працювати, багато лиха, сорок хвилин, одинадцятеро друзів, сказати вдруге.

3. Зроблено мало, чимало справ, перший сорт, друге вікно, тримільйонне міто.

4. Три яруси, дванадцять поверхів, стокілометрова відстань, двадцять перше березня, півтораста гривень.

5. Півтори хвилини,багато снігу, у друге вікно, одна година, перший рік.

7. У якому рядку не всі числівники власне-кількісні?

1. Два, чотири, семеро, перший.

2. П’ятдесят, дев’яносто, сімнадцять.

3. Сім, триста, дев’ять.

4. Сорок, сто, п'ятнадцять.

5. Два, п'ять, дев'яносто.

8. У якому рядку всі кількісні числівники вжито у формі орудного відмінка?

1. Двома, одним, трьома, чотирма, п’ятьома.

2. Одного, двох,трьох, чотирьох, шістьох.

3. Однієї, п’яти, шести, шістьох, семи.

4. Восьми, вісьмох, семи, сімох, трьох.

5. П’ятьма, п’ятьома, шістьма, шістьох, восьми.

9. У якому рядку подано деякі відмінкові форми тільки порядкових числівників?

1. Десять, сто, дев’ятнадцятьма, двадцять п’ятий.

2. Дев’яносто, п’ятьма, сьомими, одинадцятим, перший.

3. Сороковий, п’ятнадцять, дев’ятьма, тридцять п’ятим.

4. Двадцять першим, тридцять п'ятого, дванадцятий, сьомому.

5. Одної сьомої, п'яти, шістнадцяти, дев'яти.

10. У якому рядку всі числівники мають граматичне значення роду?

1. Тридцять, багато, одна п’ята, двоє, два.
2. Кільканадцять, шість, дев’ять, десяток.
3. Сьомий, шостий, один, троє, сімнадцять.
4. Один, два, обидва, сто двадцятий, другий.
5. Півтораста, дев’ятий, сорок другий, сто.

11. У якому рядку всі числівники незмінні?

1. Півтораста, півтора, мало, двійко, трійко, три.
2. Чимало, четвірко, обидва, четверо, кілька, сім.
3. Декілька, кільканадцять, шестеро, двоє, сто, три.
4. Мільйон, мільярд, нуль, тисяча, один, вісім.
5. Немало, небагато, скільки, ніскільки, багато.

12. У якому рядку всі числівники мають однакову морфологічну будову?

1. Шістдесятий, двадцять п’ять, п'ятдесят.
2. Тридцять, сто, двадцять один, п’ять.
3. Десять, сто, тисяча.
4. Сорок, дві сьомих, п’ятсот, двадцять.
5. Сто двадцять чотири, шістдесят, два.

13. Як відмінюються дробові числівники?

1. Перша частина – кількісний числівник, друга – як порядковий.
2. Тільки останнє слово.
3. Як іменник.
4. Як прикметник.
5. Як порядкові числівники.

14. У якому рядку всі числівники відмінюються як іменники?

1. П'ять, десять, один, сто.
2. Вісім, двадцять, п'ять, п'ятнадцять, сорок три.
3. Нуль, тисяча, мільйон, мільярд.
4. П'ятнадцять, мільярд, двадцять три, шістдесят.
5. Сім, дванадцять, сорок п'ять, сто двадцять п'ять.

15. У якому рядку допущено помилку?

1. Дев'ятнадцяте квітня, дев'ятого травня.

2. Сьомим липня, двадцять п'ятого червня.

3. Першим травням, восьме березня, шосте люте.

4. Десятого грудня, двадцять сьомим вересня.

5. Двадцять першому січня, першим вересня.

16. У якому рядку допущено помилку у формі числівника?

1. П’ятдесятьма, двохсот, п’ятнадцяти.

2. Шістдесятьох, чотирьохсот, двох.

3. Вісімдесятьма, дев’ятсот, шістдесяти.

4. Семидесяти, шістсот, одинадцятьом.

5. Трьомастами, дев’ятьмастами, шістьома.

17. У якому рядку форма іменника (закінчення) при числівниках неправильна?

1. Десять дверей, два відра, дев’ятеро учнів.

2. Сім яблук, п’ять будинків, двоє дівчат.

3. Два вікна, десять глядачів, п’ять груш.

4. Чотири стільці, три книги, шість зошитів.

5. Три сестри, п’ять хлопців, три академіка.

18. У якому рядку числівники неправильно поєднано з іменниками?

1. Одна четверта зошита, з першим вересня, півтора аркуша, восьмеро учнів три професори.

2. Чотири стільця, семеро жінок, три сини, ста двадцяти шести кілограмам, четвертому класу.

3. Півтораста карбованців, дев’ятеро ножиць, п’ятнадцятий кілометр, одна ціла і вісім десятих метра, вісім апельсинів.

4. Півтори години, шість, жінок, троє поросят, два зошити, трьом пташкам.

5. П’ятистам сімдесятьом трьом тоннам, п’ятьом чоловікам, троє друзів, сімдесяти восьми жінок, сто три блокноти.

19. В якому рядку всі числівники відмінюються за однаковим типом?

1. Дванадцять, одинадцять, двадцятеро, одинадцятий, шістнадцятеро.

2. Сімнадцять, тринадцять, двадцять, сімсот, сім.

3. П’ять, вісім, дев’ятнадцять, сто, десятеро.

4. Шість, сімнадцять, дев’ять, п’ятнадцятеро, чотирнадцять.

5. Шістнадцять, вісімнадцять, тридцять, двоє, шестеро.

20. В якому рядку усі числівники відмінюються за однаковим зразком?

1. Одинадцять, вісім, двадцять, сім, сто.

2. Сімсот, двісті, триста, три, чотириста.

3. Шістдесят, сімдесят, вісімдесят, дев’яносто.

4. П’ять, п’ятеро, тридцять, тридцятеро, один.

5. Два, три, чотири, кілька, четверо.

ІІ. Тестові завдання з вибором кількох правильних відповідей

1.Укажіть правильні твердження:

1. Кількісні числівники відмінюються лише за відмінками, порядкові – за числами, родами і відмінками.

2. Збірні та дробові числівники належать до порядкових.

3. Числівники бувають різними членами речення.

4. Членами речення бувають лише порядкові числівники.

5. Цілі числа означають кількість предметів, яку сприймаємо як єдине ціле.

6. Збірні числівники утворюються тільки від числівників два-двадцять та числівника тридцять.

2. Визначте речення, у яких є числівники.

1. Вам був уже рік сто перший, а ви і не знали, котрий (Л.Костенко).

2. Розпука, як дев’ятий вал, мене вкриває з головою (Я.Лесів).

3. Шістдесятники формувалися у пору “хрущовської відлиги” (З газети).

4. Одне поліно і в печі не горить, а два горять і в полі (Народна творчість).

5. Встотисячно, встомільйонно – вперше! – ліс мокрий віддзеркалює ріку (О.Слоньовська).

6. П’ятірка сивих плотарів сиділа в тінях яворів (А.Малишко).

3. Укажіть правильні твердження:

1. *Три шостих* – це порядковий числівник.

2. *Двадцятий* – це кількісний числівник.

3. Складні числівники пишемо разом, а складені – окремо.

4. *П’ятиповерховий* – це не числівник.

5. *Один, два* – це кількісні числівники, які мають рід.

6.Іменники при дробових числівниках вживаються в будь-якому відмінку.

4. Визначте правильні твердження:

1. Від деяких збірних числівників утворюються числівники з пестливим значенням.

2. Збірні числівники утворюються від будь-якого числівника.

3. Іменники при дробових числівниках завжди вживаються у родовому відмінку однини.

4. У середині складних числівників м’який знак не пишемо.

5. Усі числівники в непрямих відмінках мають лише одну форму.

6. Дев’ятиповерховий – це порядковий числівник.

5. Укажіть правильні твердження:

1. Розряди за значенням мають лише порядкові числівники.

2. Півтора, півтораста – це не числівники, а прислівники.

3. Числівник **один** не узгоджується з іменником у роді, числі та відмінку.

4. Форма знахідного відмінка кількісного числівника залежить від іменника, із яким сполучається числівник: іменником-істотою чи іменником-неістотою.

5. Числівник третій відмінюється, як прикметник м'якої групи.

6. З датами назви місяців вживаються у давальному відмінку.

6. Визначте рядки, у яких усі числівники – збірні.

1. П'ятеро вдивлялися йому пильно в очі (М. Бажан).

2. Козацький флот виник у першій половині шістнадцятого століття (З підручника).

3. Двоє незнайомих Сагайді бійців, сидячи під деревом, мирно бесідували (Олесь Гончар).

4. Лексичний запас людини, яка багато читає, – близько восьми тисяч слів (П. Таранов).

5. Дванадцятий вечір актори безсонні готують "Дванадцяту ніч" (М. Бажан).

6. За троє літ, як за довгий вік, дорога лежить за даллю (А. Малишко).

7. Укажіть рядки, у яких є зайве слово по відношенню до розрядів кількісних числівників:

1. П'ять, сорок, сто дев'ять, тисячний.

2. Нуль, тисяча, мільйонний, мільярд.

3. Десятий, сотий,тисячний, мільйон.

4. Одна п'ята, два, сім дев'ятих, п'ять цілих три восьмих.

5. Двоє, семеро, двадцятеро, дев'яносто, п'ять.

6. Кілька, декілька, кільканадцять, десять.

8. Визначте рядки, в яких є зайве слово щодо будови числівників:

1. Один, три, чотири, сорок.

2. Нуль, сім, десять, сорок п'ять.

3. Двісті, триста, шістсот, вісімсот.

4. Одинадцять, тридцять, п'ятдесят, тисяча.

5. Двоє, троє, четверо, семеро.

6. Сто один, тисяча двісті, триста вісімдесят, мільйон.

9. Укажіть речення, у яких є порядкові числівники.

1. Незвичайною була сівба над Дніпром у сорок четверту весну (О.Довженко).

2. У шістнадцятому-сімнадцятому століттях Європу охоплює могутнє інтелектуальне піднесення (З підручника).

3. Не раз мені здається, що я прожив тисячу років (Д. Павличко).

4. Четверо людей в'їздило верхи з поля у вулицю (Б. Грінченко).

5. Півстоліття тому на дорогах налічувалось до сімдесяти мільйонів машин (З журналу).

6. Третю добу вже не спав Яресько, мотаючись по знайомих місцях (О.Гончар).

10. Укажіть рядки, у яких всі числівники відмінюються за одним типом:

1. Один, шість, шістсот.

2. Сорок, мільйон, нуль.

3. Десять, п'ятнадцять, сімнадцять.

4. Двоє, чотири, вісімдесят.

5. Сорок, сто, дев'яносто.

6. Триста, п'ятсот, сімсот.

11. Визначте рядки, у яких всі кількісні числівники вжито у формі орудного відмінка:

1. Однією, тисячею, мільйоні, тридцятьма.

2. Сорока, десятьма, кількома, трьомастами.

3. Шістьма, ста, однією цілою п'ятьма сотими, шістдесятьма.

4. П'ятьма, обома, дев'яноста, кільканадцятьма.

5. Чотирма, тринадцятьома, багатьма, мільярда.

6. Тисячею, нулем, однією другою, двомстам.

12.Укажіть рядки, в яких визначено граматичні ознаки порядкових числівників:

1. Особа.

2. Незмінюваність.

3. Число.

4. Відмінок.

5. Рід.

6. Відміна.

13. Визначте рядки, в яких усі порядкові числівники вжито у формі давального відмінка:

1. Першій, десятій, сотій, тисячній.

2. Дванадцятому, п’ятдесятому, нульовому, мільйонному.

3. Шеститисячному, шістдесятого, сімдесятому, двадцять шостому.

4. Першому, другому, третьої, сьомого.

5. Сімсот сімдесят першій, одній, одного, мільярдному.

6. Четвертому, сороковій, дев’яностій, чотирьохсотому.

14.Укажіть рядки, у яких допущено помилки при відмінюванні числівників:

1. Сто одному, чотирьохсот, семидесяти, чотирнадцяти.

2. Двадцяти чотирьох, трьомастами, дев’яносто шостій, на сорока.

3. Трьох цілих шести десятих, вісьмастами, одинадцяти, у мільйоні.

4. Тисячі п’ятисот, восьмидесяти дев’яти, сорока шести, шістнадцяти.

5. Сімсот тринадцятому, одної другої, шестистам, двома.

6. П’ятидесятьома п’ятьма, ста дев’яноста, тисячею чотирмастами, нулів.

15. Визначте рядки, у яких неправильно поєднано числівники з іменниками:

1. Одна третя зошита, півтори метра, п’ятьом пташкам, десятьох зубчиків.

2. Троє вил, чотири ректора, одна четверта склянки, одна доба.

3. Дві години, чотири міліціонера, десятеро хлопців, тисяча кілометрів.

4. Одинадцять гравців, двоє дітей, кількасот аркушів, декількома гектарами.

5. Вісім цибулин, сімдесят три вазона, п’ять ложок, семеро класів.

6. На десятій сторінці, дві цілих шість сьомих гектара, сімох левенят, четверо малюка.

16. Укажіть рядки, у яких правильно поєднано числівники з іменниками:

1. Двоє книжок.

2. Семеро днів.

3. Двоє кошенят.

4. Четверо хлопців.

5. П’ятеро листів.

6. Восьмеро дітей.

17. Визначте речення, у яких числівники мають повну нестягнену форму.

1. У більшість походів запорожців виступало три-п’ять тисяч (З підручника).

2. Одна гора високая, а другая низька (Народна творчість).

3. Хто два кавуни одною рукою тримає, той обов’язково їх упустить (Народна творчість).

4. Кінь на чотирьох ногах, та й то спотикається (Народна творчість).

5. Він мені потрібний, як п’ятеє колесо возу (І. Нечуй-Левицький).

6. На третєє літо сокіл прилітає (Народна творчість).

18. Укажіть рядки, у яких складні слова є числівниками:

1. Двохсоткілометрова відстань, дванадцятирічний хлопець, трьохсотий глядач, шістнадцятиповерховий будинок.

2. Семисотметровий лист, шести кілограмовий кіт, стовідсоткове алібі, десятимікронна деталь.

3. Вісімдесятишеститисячний житель, дванадцятий ряд, сімдесятий ювілей, дев'ятисотий квиток.

4. Шестимільйонний громадянин, п'ятисотий раз, дев'яностотисячний пасажир, двадцятий зошит.

5. Семитисячний будинок, сорокамільярдний організм, вісімдесята весна, тринадцятий номер.

6. П'ятизірковий готель, десятисантиметрова ящірка, восьмилітній хлопчик, вісімнадцять років.

19. У якому рядку усі числівники пишуться разом?

1. Двісті/перший, шести/мільйонний, три/тисячний.

2. Півтора/тисячний, шести/сотий, двадцяти/мільйонний.

3. Чотириста/другий, п'яти/сот, одно/тисячний.

4. Семи/тисячний, три/мільйонний, двох/сотий.

5. Восьми/мільйонний, восьма/стами, три/тисячний.

6. Двадцять/перший, семи/сотий, сорока/двох.

20. Укажіть речення, у яких числівники виконують синтаксичну роль підмета.

1. Останні двадцять п'ять років життя Григорій Сковорода мандрував Україною (3 підручника).

2. Тринадцять руж під вікном цвіло (М. Вінграновський).

3. Сто п'ятдесят чотири сонети – вагомий поетичний доробок Вільяма Шекспіра (3 підручника).

4. Український народ до дев'яноста відсотків є музикальний, здатний до активного музикування (С. Людкевич).

5. Берег один раз обвалюється, а людина більше ста разів помиляється (Народна творчість).

6. Двоє жіночок хитро перешіптувались між собою (І. Нечуй-Левицький).

ІІІ. Тестові завдання на встановлення відповідності

До кожного рядка, позначеного цифрою, доберіть відповідник, позначений буквою

1. Установіть відповідність між виділеним словом та його належністю до певної частини мови.

1. **Двічі** молодим не бути	А) іменник
2. **П'ять** разів засумнівайся,	Б) прикметник
а тоді до діла збирайся	В) займенник
3. **Сотнею** керував сам Опанас	Г) числівник
4. Дівчинка забавляє свого	Ґ) дієслово
трилітнього братика	Д) прислівник
5. Указану кількість ще слід	
подвоїти	

2. Установіть відповідність між числівником та його приналежністю до групи та розряду за значенням.

1. Третина	А) збірний
2. П'ятеро	Б) дробовий
3.Дві восьмих	В) неозначено-кількісний
4.Сотий	Г) порядковий
5. Сім	Ґ) не числівник
	Д) ціле число

3. Установіть відповідність між числівником і його характеристикою

1.Кількісний	А) числівник з одним коренем
2.Порядковий	Б) числівник, що означає порядок при лічбі
3.Простий	В) числівник, утворений поєднанням двох коренів
4.Складний	Г) числівник, утворений з двох і більше простих
5.Складений	числівників
	Ґ) числівник, утворений з двох і більше

4. Установіть відповідність між числівником та його групою за будовою.

1. Двадцять	А) простий порядковий
2.Дві третіх	Б) складний кількісний
3.Сьомий	В) складений порядковий
4.Сорок четвертий	Г) збірний
5.Дев’ятеро	Ґ)порядковий складний

5.Установіть відповідність між числівником та його відмінком

1 Сімдесятьома	А) Називний
2.Трьохсотому	Б) родовий
3.На сорока шести	В) давальний
4.П’ятдесят п’яту	Г) знахідний

6. Установіть відповідність між числівником та граматичними категоріями роду, числа, відмінка

1.П’ятнадцяту весну	А) Множина, орудний відмінок;
3.Сороковими роками	В) родовий відмінок
4.Однієї четвертої гектара	Г) давальний відмінок
5.Декільком зошитам.	Ґ) родовий відмінок, однина
	Д) місцевий відмінок, множина

7. Установіть відповідність між числівником та граматичними категоріями роду, числа і відмінка.

1.Сімдесят сім	А) не числівник
2.Один	Б) кількісний, відмінюється як іменник чоловічого роду
3.Мільйон	В) кількісний, змінюється лише за відмінками
4.Півтораста	Г) кількісний, відмінюється як іменник жіночого роду
5.Третина	Ґ) кількісний, змінюється за родами і відмінками
	Д) кількісний, не відмінюється

8. Установіть відповідність між числівниками та коментарем до них.

1.Сімдесят третім роком	А) кількісний, ціле число, складний, О.в.

2. Більше ста років Б) кількісний, ціле число, простий, Р.в.

3. П’ятдесятьма глядачами В) порядковий, складений, чол.рід, однина, О.в.

4. Двадцятого зошита Г) кількісний, складений, Н.в.

5. Одну четверту площі Ґ) кількісний, дробовий, Р.в.

Д) порядковий, складний, Р.в.

9. Установіть відповідність між числівником та коментарем до його написання.

1.Сто/третій А)порядковий числівник, пишемо окремо

2.10/мільйонний Б) складний прикметник, пишемо разом

3.Чотир(ь)ма В)без м’якого знака в непрямих відмінках

4.Дев’ят(ь)/сот Г) порядковий числівник, пишемо разом

5.Семи/поверховий Ґ) кількісний складний числівник, пишемо разом без м’якого знака Д) кількісний простий числівник, пишемо без м’якого знака

10. Установіть відповідність між числівником та іменником.

1.Чотирнадцятого А)хлопців

2.Шість Б)травня

3.Півтора В)дуби

4.Два Г) книжок

5.Двоє Ґ) лісами

Д) відра

Висновки до другого розділу

Вивчення числівника у ЗЗСО передбачає широкого кола використання інноваційних методів та технологій, які гармонійно поєднуються з традиційними, засадничими навчальними практиками.

Особливе місце відведено інтерактивним методам навчання, таким як «Снігова куля», «Вільний мікрофон», «Мозковий штурм», «Карусель», «Навчаючи – навчаюсь», використовуючи які, учні не лише засвоюють

знання, але й водночас навчаються їх застосовувати, аналізувати мовні явища, оцінювати їх.

Ми запропонували розробки низки уроків української мови для учнів 6-го класу ЗЗСО з тем «Поняття про числівник», «Числівники кількісні та порядкові», «Відмінювання та правопис числівників», «Узагальнення і систематизація знань з теми «Числівник», «Контрольна робота» з елементами використання різних інтерактивних методів у процесі навчання.

РОЗДІЛ ІІІ. РОЗВИТОК ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ УЧНІВ НА РОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ПРИ ВИВЧЕННІ ТЕМИ «ЧИСЛІВНИК»

Робота з розвитку зв'язного мовлення учнів на уроках української мови будується на врахуванні точності, логічності, багатства, виразності та змістовності. Ця робота реалізується (незалежно від типу школи) кількома етапами:

- під час вивчення основ науки про українську мову;
- на уроках з розвитку зв'язного мовлення.

Етапи розвитку мовлення учнів взаємопов'язані та взаємозумовлені структурою й змістом, робота здійснюється у трьох напрямках, серед яких:

- оволодіння нормами літературної мови;
- розширення словникового запасу та розвиток граматичної будови мовлення учнів;
- розвиток умінь та навичок зв'язного мовлення учнів.

Шкільною програмою не визначено зміст роботи над мовними нормами. Їх усвідомлення відбувається практичним шляхом під час засвоєння основного курсу української мови. В підручниках, як і в програмі, відображено далеко не всі мовні норми, що необхідні для засвоєння на уроках української мови. Учитель, враховуючи рівень мовленнєвої культури учнів, місцеві діалектні вимови, має можливість вносити корективи до програми: меншу увагу звертати на правила, які учні не порушують; уводити у навчання матеріал, який відсутній у програмі (як-от, правила, якими регламентована вимова деяких приголосних); особливу увагу звертати на правила, які викликають певні труднощі (до прикладу, використання в мовленні збірних та кількісних числівників у непрямих відмінках на позначення десятків).

Сформувати в учнів уміння й навички зв'язного мовлення – це практична мета вивчення української мови в ЗЗСО.

Пропонуємо розробку уроку з розвитку зв’язного мовлення для учнів 6-го класу.

Тема:РОЗВИТОК ЗВ’ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ. ВИКОРИСТАННЯ В МО ВЛЕННІ ЧИСЛІВНИКІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ ДАТ І ЧАСУ

Мета: навчити учнів вживати та будувати речення з числівниками на позначення дат і часу; сформувати навички правильного узгодження числівника з іншими частинами мови, правильного утворення форм числівників і вживати їх в усному та писемному мовленні; розвиток мовлення та логічного мислення школярів, умінь працювати з підручником чи іншими джерелами, виокремлювати головне, логічно й зрозуміло висловлювати власну думку, аналізувати та порівнювати мовні явища; розвиток спостережливості, уважності, виховання дбайливого ставлення до чистоти власного мовлення.

Обладнання: підручники, ребуси, презентація на тему «Історія годин, або які бувають годинники?», малюнки з годинниками, відеоролик.

Хід уроку

І. Актуалізація опорних знань

Бесіда-повторення

- З допомогою якої частини мови ми визначаємо час?
- Яка частина мови називається числівником?
- Назвіть групи числівників за значенням.
- Які числівники належать до кількісних, а які до порядкових?

ІІ. Оголошення учням теми, мети і завдання.

- Відомий нам поет-мандрівник Григорій Сковорода писав: «Найбільша втрата – це втрата часу».
- Як називається прилад, який відлічує час в межах доби?
- Правильно, це годинник.

Уявіть, як би ми жили, якби не було годинників, і ми б не знали, котра година.

Очевидно, нікуди б не поспішали, звісно, і нікуди б не спізнювалися.

Часто можемо почути: «Скільки зараз годин?», замість правильної форми: «Котра година?». «Зараз чотирнадцять годин», замість: «Зараз друга година дня» чи «Зараз чотирнадцята година».

Для уникнення таких помилок необхідно знати, як правильно вживати в мовленні числівники на позначення часу. Саме це і є темою нашого сьогоднішнього уроку.

III. Сприйняття та засвоєння учнями нового навчального матеріалу

1. Розповідь-презентація. Інформаційна хвилинка.

Історія виникнення годинників

- Щоб життя не проходило повз, для цього розумні люди створили годинники.

Історія годин, або які є годинники?

Найдавніші годинники, що ними користувалися люди, аби приблизно визначати час, – сонячні. Циферблати таких годинників розміщали на відкритому яскраво освітленому сонцем місці, а стрижень, що відкидав тінь на циферблат, служив стрілкою годинника.

Пісочний годинник прийшов до нас з давнини. Його і досі застосовують, коли необхідно відміряти невеликий, однак цілком конкретний відрізок часу.

Пісочні годинники – це дві невеликі посудини, що мають форму конусів, які з’єднані вершинами один з одним, між ними є вузький отвір. У верхній частині такого годинника знаходиться пісок, що тонкою цівкою просочується через отвір в нижню частину.

Годинники бувають також наручними. На руку їх надягають за допомогою браслета чи ремінця.

Модниці полюбляють красиві годинники у вигляді персня чи кулона.

Деяким чоловікам більше подобаються кишенькові годинники, які ланцюжком прикріплюють до ременя та носять у кишені.

У вас вдома, можливо, є годинник-будильник, який можна завести на конкретний час, і своїм дзвінком чи мелодією він вчасно розбудить вас.

Годинники, що зазвичай ставлять на письмовий стіл, – настільні, а годинники, які висять на стіні, – настінні.

А де знаходиться підлоговий годинник?

Такі годинники високі, масивні, вони стоять на підлозі і мають важкі гирі, що укріплені на ланцюгах.

Камінні кімнати прикрашають камінні годинники.

Квіткові годинники

У полі, на узліссі, на луках, ростуть петрові батоги, такі квіти, які прокидаються десь між четвертою та п’ятою годинами ранку. В шипшини ранок настає рівно о шостій. Свої чашечки водяна лілія розкриває о сьомій годині ранку. Курячі очка розпускаються о восьмій ранку.

Коли ж побачите, що розпускаються червоні тюльпани чи сині дзвіночки кручених паничів, то знайте: минула восьма година ранку. Нагідки — справжні сплюхи, бо вони прокидаються аж о десятій годині.

Квітковий годинник — це не новина. Уперше його облаштував у своєму рідному містечку шведський учений Карл Лінней. Це було десь двісті років тому.

2. Робота з тектом

Прочитайте текст. Дайте відповідь: чи правильно позначено час? Доведіть. Якими числівниками потрібно користуватися на позначення часу і дати?

Здійснена мрія

З давніх-давен люди заздрили птахам та мріяли полетіти в небо. Відомий італійський вчений Леонардо да Вінчі ще у п'ятнадцятому столітті створив проєкт літального апарата, однак людина полетіла тільки через

чотири століття – сталося це сімнадцятого грудня 1903 року. Ви знаєте, що дванадцятого квітня тисяча дев'ятсот шістдесят першого року з космодрому Байконур знявся в космос космічний корабель з людиною на борту. Сталося це о дев'ятій годині сім хвилин.

3. Теоретична хвилинка

Насамперед, потрібно пам’ятати, що години в українській мові – жіночого роду і для позначення часу слід використовувати порядкові числівники, які відповідають на питання «Котра?».

Тобто, коли на годиннику «14.00», говоримо не «дві години», а «друга година дня», або «чотирнадцята година».

Правильне запитання звучить: « Котра година?», «О котрій годині?»,а не «яка», не «скільки», а саме «котра»!

Хвилини і секунди позначаються кількісними числівниками, що відповідають на питання «Скільки?» Тож говоримо «двадцять хвилин», «п’ять секунд».

Форму «У скільки годин?» потрібно замінити на О КОТРІЙ ГОДИНІ?, а форму «Скільки годин?» – на КОТРА ГОДИНА? Можна: чверть на сьому і чверть по шостій, за двадцять сьома і двадцять до сьомої.

4. Експрес-урок з О.Авраменко

(https://www.youtube.com/watch?v=zaTRsN-S5yg)

5. Робота з підручником. Вправа 346 (усно)

Висновок. Години доби – порядкові числівники.

Час, витрачений на щось – кількісні числівники.

6. Теоретична хвилинка

- Запам’ятаймо: якщо нам потрібно сказати точний час, то варто використовувати прийменники О або ОБ: *об одинадцятій годині, о другій годині*.

На позначення половини використовуємо прийменник НА: *опів на сьому, пів на десяту*.

Називаючи точний час із хвилинами, варто пам'ятати, що до 30 хвилин потрібно вживати прийменники НА чи ПО, а після 30 хвилин – прийменники ЗА чи ДО.

НЕПРАВИЛЬНО: пів шостої (години), п’ятнадцять (хвилин) другої (години), без десяти (хвилин) чотири (години) .

ПРАВИЛЬНО: двадцять (хвилин) на восьму (годину), десять (хвилин) по восьмій (годині), за п’ять (хвилин) третя (година), двадцять (хвилин) до третьої (години).

Не можна питати: «Скільки на ваших?». Правильно казати: «Будь ласка, скажіть, котра година?».

- А чи правильне запитання: «Яка година?».

- Тільки тоді, коли слово «година» вживається у значенні «певний період», «певний момент». На запитання «Яка година?» варто відповідати: година сонячна, весела, ясна, світла, сумна, у такий спосіб підкреслюємо лише якість, але не порядок під час лічби.

7. Аналітичне читання.

Опрацюйте матеріал таблиці

Запам’ятайте!	Котра година?
02.00– друга година	03.03 – три хвилини на четверту
02.15 – чверть до третьої	02.05 – п’ять хвилин на третю
02.30 – пів на третю	03.10 – десять хвилин на четверту
03.45 – за чверть четверта	04.50 – за десять хвилин п’ята
02.00 – друга година ночі	02.57 – за три хвилини третя
16.00 – четверта година дня	
07.00 – сьома година ранку	
22.00 – десята година вечора	

8. Відео «Як правильно відповісти на запитання "Котра година"? (https://www.youtube.com/watch?v=2LLV2aWBja4)

9. Інформаційна хвилинка

- Під час розмови можна називати і точний час, і приблизний. Точний час вказуємо в розкладі відправлення потягів, літаків, початку радіо- чи телепередач, концертів, спектаклів. Позначення точного часу характерне для наукового й офіційно-ділового стилів мовлення.

В розмовному ж мовленні час події, зазвичай, зазначають приблизно.

Радіо, телебачення, залізниця послуговуються офіційним позначенням часу.

IV. Закріплення вивченого матеріалу

1. Гра «Диспетчер»

Завдання: оголосіть час.

17 год 35 хв

13 год 28 хв

21 год

17 год 25 хв

4 год 20 хв

2. Завдання «Мій робочий день»

Дайте повні відповіді на запитання (письмово). Всі числівники запишіть словами.

- У робочий день о котрій годині ви прокидаєтеся?
- Скільки часу ви витрачаєте на ранкову гімнастику та водні процедури?
- О котрій годині ви снідаєте?
- Коли ви виходите з дому?
- Скільки часу ви витрачаєте на дорогу до школи?
- О котрій годині у вашій школі починається перший урок?

- О котрій годині закінчується останній урок?

3. Гра «Павутинка слів»

Поєднайте слова та словосполучення.

1. працював	а) о сьомій годині сорок хвилин
2. народився	б) до дванадцятої години
3. встав	в) першого березня о шостій годині
4. повернувся	г) до десятої години
5. зателефонував	д) п'яту сорок п'ять
6. показує	є) о дев'ятнадцятій десять

V. Підсумковий етап уроку

Бесіда-повторення. Рефлексія.

- Які знання ви засвоїли з теми «Числівник»?
- Яких умінь ви набули?
- Для чого ці уміння потрібні вам?
- Як ви оцінюєте ваші знання та вміння?

VI. Домашнє завдання

1. Виконати вправу з підручника (на розсуд вчителя).
2. Виписати 5 фразеологізмів, у яких вживаються числівники.

Також пропонуємо розробку вправ, які сприятимуть розвиткові зв’язного мовлення учнів при вивченні числівника.

СИСТЕМА ВПРАВ

Вправа 1. Запишіть текст. Знайдіть числівники, визначте їхні розряди за змістом і будовою.

Важко перелічити всі форми мовного та й будь-якого етикету у різних мовленнєвих ситуаціях, однак не так легко його опанувати. І хоч наше століття невпинно прямує в бік спрощення манер, проте й досі неабияке

значення має оволодіння кодексом ввічливості. Наприклад, під час вітання при зустрічі, європейці, зазвичай, трохи піднімають капелюха та злегка кланяються. Японці для привітань послуговуються трьома видами поклонів: найнижчий, середній під кутом тридцять градусів і легкий з кутом п’ятнадцять ступенів. Підраховано, що кожен японський службовець щодня віддає такі офіційні поклони приблизно 36 разів, агенти в торговельних фірмах – 123 рази, дівчата біля ескалатора в універмагах – аж 2560 разів (О. Корніяка).

Вправа 2. Перепишіть, розкриваючи дужки.

1. Правий берег кипів, клекотав, скреготав, ревів тисячами (мотор, гусениця, колесо) (Л. Дмитерко). 2. Між небом та землею рухались й рухались три живі (вогник) (М. Стельмах). 3. В небі високо плавали чотири (яструб) (О. Десняк). 4. Два (день) минуло, однак лелеки не з'являлись (Ю.Збанацький). 5. Їхнє село нараховує сімдесят одну (хата) (Ю. Яновський). 6. Старий озирнувся в чотири (бік), а степ був німий та принишклий (Гр. Тютюнник).

Вправа 3. Перепишіть прислів'я й загадки. Випишіть числівники, визначте їхні відмінки, пояснивши правопис. Визначте, в якій синтаксичній ролі виступають числівники.

Одна бджола мало меду наносить.

Влітку один тиждень рік годує.

Два коти в одному мішку не помиряться.

Хто два зайці гонить, той жодного не зловить.

Обіцяного три роки ждуть.

Один за одного стій – виграєш бій.

Аж на третій яр чути ваш базар.

Одна головешка в печі гасне, а дві й у полі горять.

Намолов сім мішків гречаної вовни.

Одному не страшно, а двом веселіше.

П'ять днів нічого не робимо, а на шостий відпочиваємо.

Семеро одного не ждуть.

Хто вранці ходить на чотирьох ногах, вдень на двох, а ввечері на трьох?

У нього сім п'ятниць на тиждень.

Між двома дубами зав'язло теля зубами.

Трьома зубами сіно їсть.

Тисяча овець, а між ними один баранець.

Два брати втікають, а два доганяють.

Вправа 4. Провідміняйте подані дробові числівники: три цілих одна восьма кілометра, сім цілих шість десятих процента, три цілих шість сьомих кілограма; *та збірні числівники:* п'ятеро вікон, четверо окулярів, двоє ягнят.

Вправа 5. Провідміняйте числівники 342, 870, 1900, 6/9. Зверніть *увагу на орудний відмінок. З двома числівниками складіть речення.*

Вправа 6. Перепишіть текст, запишіть словами числа й скорочення, поставте числівники у потрібну відмінкову форму.

1. Найбільше море, що омиває Україну, – це Чорне море, що має площу приблизно 350 тис. км. Особливість моря – це зараженість його вод сірководнем, які починаються з глибини 150–200 м.

2. Через виверження морського грязевого вулкану в Азовському морі у серпні 1988 р. на відстані приблизно 240 м від берега зробився острів, площа якого близько 2700 $м^2$, а висота у південній частині приблизно 2,8 м над рівнем моря.

3. В Києві на Оболоні археологи виявили залишки ранньослов'янських поселень періоду 1 ст. до н. е. – 2 ст. н.е. і приблизно 6–7ст. н. е. На території площею 25 тис.м виявлено залишки 66 осель та 918 господарських ям.

Вправа 7. Запишіть цифри словами.

Територія нашої України простягається у напрямку із Заходу на Схід на відстань 13316 км, у напрямку з Півночі на Південь – на відстань 893 км. На Півдні Україну омиває Чорне море, його площа сягає 422 тис. км², а глибина аж до 2210 м. У Чорному морі відомо більше ніж 2000 видів морських організмів. На Півдні України є Азовське море, яке має площу в 40 тис. км² , його глибина від 8 до 15 м.

На переважній частині території нашої держави (приблизно 95%) рівнини, пересічна висота яких дорівнює 175 м над рівнем моря, а найвища рівнина має 515 м – це гора Берда на Хотинській височині. На гірських областях Українських Карпат є найвища вершина – гора. Говерла, яка досягає 2061 м, на Кримські гори припадає приблизно 5% території нашої держави. Наша Україна відома 43 нафтовими, 114 газовими та 46 нафтовими родовищами, їх кількість постійно збільшується.

У нашій державі нараховують 73 тис. водостоків, з них 131 річки довжиною понад 100 км кожна, приблизно 20 тис. озер та лиманів, з них 7 тис. мають площу понад 0,1 км².

На території нашої держави виділено більше 1200 грунтових видів, є багата флора і фауна. У складі природної флори приблизно 30 тисяч видів вищих та нижчих рослин і більше 44 800 видів тварин. Національне багатство – 12 заповідників, 2 природні національні парки, 4 заповідно-мисливські господарства, 221 заказник, а також 123 пам’ятки природи.

Вправа 8. Перепишіть. Числівники запишіть словами. З поетичних текстів самостійно підберіть приклади використання в них числівників.

1. Хоча було вже пізно, однак величезний 16-поверховий будинок гудів, наче вокзал чи аеропорт (П. Загребельний). 2. Польські митці перекладали твори Шевченка, починаючи з кінця 60-х років минулого сторіччя (М. Рильський). 3. Я не впізнаю себе сьогоднішнього: а чому мені, 60-річному дідусеві, стало раптом жалко себе самого (Р. Іваничук). 4. Як

гарно жити, мій брате, мій друже, коли тобі пішов 19-й рік! (І. Нехода) 5.Над самим джерелом, під липою, був 4-гранний камінь (І. Франко). 6. Вони, попритрушувані пилом та стомлені 3-денною дорогою, мовчки сиділи (В. Гжицький).

Вправа 9. Запишіть речення, трансформуючи цифри словами. Розкажіть рецепт приготування вашої улюбленої страви, використовуючи числівники.

1. До 837 додати 573.
2. Скільки разів 28 міститься в 2206?
3. Скласти 4947635 з 2457395.
4. Від 736 відняти 194.
5. Визначити добуток від множення 45 на 82.

Завдання 10. Відредагуйте запропоновані речення. Поясніть, за якими правилами відбувалося редагування.

1. Через пару днів Новий рік.
2. „Володимире Дмитровичу, – звернувся директор до вчителя, – будь ласка, скажіть пару слів”.
3. У читальний зал занесли двадцять дев'ятеро стільців.
4. У ліс по дрова приїхали двадцять три саней.
5. – Котра година? – Сім.
6. Зараз година ночі.
7. Скільки годин зараз?
8. Вітаю всіх вчителів з 1 Вересням!

Вправа 11. Запишіть числа й скорочення повними словами. Поставте числівники в потрібних відмінках.

Планета Земля разом з 8 іншими планетами обертається навколо Сонця. Її відстань до Сонця міняється на початку січня від 147,1 млн

кілометрів до майже 152,1 млн кілометрів на початку липня. Земля обертається навколо нашого світила період 365,242 доби. Навколо своєї осі Земля обертається 23 години 56 хвилин 5 секунд . Довжина земного екватора дорівнює 40075704 метрам. Вся поверхня нашої Землі становить 510 млн кв. км, а на площі 361,1 млн кв. км, тобто на 71 відсоток, розлитий Світовий океан.

Вправа 12. З речень випишіть числівники. Зробіть морфологічний розбір трьох числівників.

1. Зворотний бік Місяця вперше було сфотографовано у жовтні тисяча дев'ятсот п'ятдесят дев'ятого року. 2. Кілограмова гиря на супутнику Землі важила б всього шістдесят шість грамів. 3. Супутник мчить довкола Землі зі швидкістю приблизно три тисячі шістсот вісімдесят один кілометр на годину. 4. Минуле століття, його шістдесяті роки ознаменовані приходом в українську літературу таких видатних поетів, як Василь Симоненко, Ліна Костенко, Іван Драч, Борис Олійник. 5. Тисяча шістсот п'ятдесят першого року у битві під Берестечком менше аніж двохсоттисячне військо Богдана Хмельницького боронило край, змагаючись з трьохсоттисячною армією польського короля.

Висновки до третього розділу

Формування в учнів ЗЗСО навичок правильного зв’язного мовлення – така мета стоїть перед вчителями шкіл нового типу. Реалізація цієї мети передбачає озброєння школярів уміннями користуватись у найбільш важливих сферах комунікації різними видами мовленнєвої діяльності, серед яких слухання, сприймання й передача інформації, формулювання розгорнутих висловлювань тощо.

У розділі ми запропонували розробку уроку з розвитку зв’язного мовлення та систему вправ, що сприяє виробленню в учнів навичок зв’язного мовлення у різних комунікативних ситуаціях.

ВИСНОВКИ

У результаті виконаного дослідження ми дійшли певних висновків та узагальнень.

Числівник посідає окреме місце в системі частин мови та вирізняється на основі диференційних ознак – лексичного значення, граматичних категорій та синтаксичної функції.

Обґрунтування лінгвістичних засад методики вивчення числівника є актуальною проблемою сучасної лінгводидактики. Згідно з вимогами чинної програми, з напрацюваннями сучасних лінгводидактів вивчення числівника спрямоване на поглиблення знань учнів щодо граматичного і лексичного його значень, особливостей словозміни та словотворення в українській мові, синтаксичної функції у мовленні – усе це допомагає учням глибше опанувати норми української літературної мови, простежити вплив використання числівників на стилістичне оформлення тексту, на його емоційно-експресивне обрамлення, сприяє розвиткові комунікативних здібностей учнів.

Доцільний вибір інтерактивних навчальних методів та прийомів забезпечує належний рівень засвоєння учнями знань, сприяє формуванню ключових та предметних компетентностей, вмінь застосовувати практично здобуті знання.

Вивчення числівника у ЗЗСО передбачає використання широкого кола інноваційних методів та технологій, які гармонійно поєднуються з традиційними, засадничими навчальними практиками.

Особливе місце відведено інтерактивним методам навчання, таких як «Снігова куля», «Вільний мікрофон», «Мозковий штурм», «Карусель», «Навчаючи – навчаюсь», використовуючи які, учні не лише засвоюють знання, але й водночас навчаються їх застосовувати, аналізувати мовні явища, оцінювати їх.

У роботі ми запропонували розробки низки аспектних уроків української мови для учнів 6-го класу ЗЗСО з таких тем: «Поняття про

числівник», «Числівники кількісні та порядкові», «Відмінювання та правопис числівників», «Узагальнення і систематизація знань з теми «Числівник», «Контрольна робота» з елементами використання різних інтерактивних методів у процесі навчання.

Формування в учнів навичок правильного зв'язного мовлення – така мета стоїть перед вчителями шкіл нового типу. Реалізація цієї мети передбачає озброєння школярів уміннями користуватись у найважливіших сферах комунікації різними видами мовленнєвої діяльності, серед яких слухання, сприймання й передача інформації, формулювання розгорнутих висловлювань тощо.

У роботі ми запропонували розробку уроку з розвитку зв'язного мовлення та систему вправ, що сприяє виробленню в учнів навичок зв'язного мовлення у різних комунікативних ситуаціях.

Додатки й розробки уроків та системи вправ мають практичне втілення на уроках української мови в ЗЗСО при вивченні числівника.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Арполенко Г.П., Городенська К.Г., Щербатюк Г.Х.. Числівник української мови. К. Наук. Думка, 1980. 239 с.

2. Бабич Н. Д. Практична стилістика і культура української мови: навч. посіб. Львів : Світ, 2003. 432 с.

3. Багмут А. Й., Борисик І. В., Олійник Г. П. Інтонація як засіб мовної комунікації. Київ: Наукова думка, 1980. 68с

4. Бакум З. П. Інноваційні технології в навчанні рідної мови. *Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка: збірник наукових праць.* Київ : Університет. 2007. Випуск 8. С.59 – 65.

5. Бакум З. П. Модернізація методів навчання української мови. *Складні питання вузівського курсу української мови*: збірник наукових праць. Кривий Ріг. 2002. С. 6-10.

6. Бакум З. Навчання української мови в старшій школі: реалії та перспективи. *Рідна школа*. 2010. № 7-8. С.57-60.

7. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики: підруч. Київ: Академія, 2004. 344с.

8. Бевзенко С. П. Історична морфологія української мови: нариси із словозміни та словотвору. Ужгород : Закарп. обл. вид-во, 1960. 416 с.

9. Безпояско О. К. Граматика української мови. Морфологія: підручник для студ. філол. фак-тів вузів. Київ: Либідь. 1993. 336 с.

10. Безпояско О. К. Іменні граматичні категорії: функціональний аналіз. Київ: Наук. думка, 1991. 172 с.

11. Бібік Н. М. Компетентнісний підхід: рефлексивний аналіз застосування. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: *Світовий досвід та українські перспективи* : колективна монографія. Київ : К.І.С., 2004. С. 47– 52.

12. Білецький А. О. Про мову і мовознавство: навч. посібник для студентів філол. спец. вищ. навч. закладів. Київ: «АртЕк», 1997. 224с.

13. Білоусенко П. І. Проблемно-ситуативні завдання у підручнику з української мови. *Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах*. 2000. № 3. С. 151–152.

14. Біляєв О.М. Вправи в навчанні мови. *Українська мова і література в школі*. 2004. № 6. С. 2-5.

15. Біляєв О. М. Лінгводидактика рідної мови: навч.-метод. посіб. Київ: Генеза, 2005. 180 с.

16. Біляєв О. М. та ін. Методика вивчення української мови в школі. Київ, 1987. URL: http://www.wikiwand.com/uk/.

17. Бондаренко Н. Методи навчання української мови крізь призму компетентнісного підходу. *Дивослово*. 2013. №12. С. 2-7.

18. Бондаренко Н. Правописні поняття як базові у формуванні правописної компетентності учнів. *Українська мова і література*. 2012. №6. С. 8-13.

19. Бондарчук Л. І. Методику підказує текст: навч. посіб. Тернопіль: Мальва- ОСО. 2001. 160с.

20. Борзих О. Пошуково-дослідницька діяльність як компонент виховання творчої особистості в педагогічній спадщині В. Сухомлинського. Олена Борзих. Наукові записки / Ред. кол. : В. В. Радул, С. П. Величко та ін. Вип. 123. Т. ІІ. *Серія : Педагогічні науки*. Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2013. С. 51- 55.

21. Буринська Н. М. Складання завдань у процесі навчання як педагогічна проблема. *Педагогіка і психологія*. 2010. №3. С. 5-14.

22. Варзацька Л. Загальнонавчальні вміння в системі компетентнісної мовної освіти. *Дивослово*. 2014. № 4. С. 11-18.

23. Варзацька Л. Етапи формування морфологічної компетентності учнів 5-7 класів. *Дивослово*. 2016. № 3. С. 2-5.

24. Варзацька Л. Метод опорних умінь у системі компетентнісної мовної освіти. *Дивослово*. 2012. № 11. С.3-8.

25. Варзацька Л. Типи інтегрованих уроків у системі компетентнісної мовної освіти. *Дивослово*. 2013. №11. С. 2-4.

26. Ващенко Г. Загальні методи навчання: підруч. для педагогів. Київ:

Українська Видавнича Спілка, 1997. 416 с.

27. Великий зведений орфографічний словник сучасної української лексики: 253000 слів / В. Т. Бусел (авт., кер. проекту та головн. ред.), В. Т. Бусел (уклад.). Київ; Ірпінь: Перун, 2004. 887с.

28. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і гол. ред. В.Бусел. Київ: Перун, 2003..704 с.

29. Велитченко Л. К. Методологічна сутність категорії підходу в науковому дослідженні. *Педагогіка і психологія*. 2009. № 2. С. 72–79.

30. Вихованець І. Теоретична морфологія української мови: Академічна граматика української мови /за ред. І. Вихованця. Київ: Пульсари, 2004. 400 с.

31. Вихованець І. Р. Частини мови в семантико-граматичному аспекті. Київ: Наук. думка, 1988. 256 с.

32. Волкотруб Г. Й. Практична стилістика сучасної української мови: Використання морфологічних засобів мови: навч. посіб. Київ: ТОВ «ЛДЛ», 1998. 176 с.

33. Вступ до мовознавства (для студентів КМПУ ім. Б. Д. Грінченка) / уклад. С. О. Караман. *Серія: Навчальна програма.* Київ: КМПУ ім. Б.Д. Грінченка, 2003. 22 с.

34. Глузман О. В. Базові компетентності: сутність та значення в життєвому успіху особистості. *Педагогіка і психологія*. 2009. № 2. С. 51–60.

35. Голуб Н. Категорійний апарат сучасної української лінгводидактики: проблеми і перспективи. *Дивослово.* 2013. № 6. С.14–18.

36. Голуб Н. Методичні рекомендації щодо навчання української мови в умовах компетентнісного підходу. *Дивослово*. 2013. №9. С. 2–7.

37. Голуб Н. Ознаки компетентності мовної особистості учня. *Вісник Прикарпатського національного університету. Серія: Педагогіка.* Івано-Франківськ: Вид-во Прикарпатського нац. ун-ту. 2013. Випуск XLVIII. С. 114–120.

38. Городенська К. Граматичний словник української мови: Сполучники.

Херсон : Вид-во ХДУ, 2007. 340 с.

39. Городенська К. Українське слово у вимірах сьогодення. Рекомендації з найскладніших уживань та проблемного правопису слів. *Українська мова і література в школах України*. 2016. № 3. С. 23-25.

40. Горошкіна О.М. Лінгводидактичні засади навчання української мови в старших класах природничо-математичного профілю: монографія. Луганськ: Альма-матер, 2004. 362 с.

41. Горошкіна О. М. Лінгводидактичний потенціал підручника української мови. *Українська філологія: теоретичні та методичні аспекти вивчення: збірник праць науково-практичних читань до 80-річчя Г. Р. Передрій*. Черкаси: Брама-Україна. 2005. С. 86-90.

42. Горошкіна О., Колесникова Є. Українська мова: Зошит-посібник для 10 класу. 2-ге вид., доп., переробл. Луганськ: Шлях, 2002. 64с.

43. Горошкіна О. М. Методика навчання української мови в загальноосвітніх навчальних закладах ІІІ-го ступеня природничо-математичного профілю: дис. … д-ра пед. наук: 13.00.02 / Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. 2005. 369 с.

44. Горошкіна О. Особливості використання інтерактивних методів навчання української мови в старших класах. URL:http//vuzlib.com/content/view/166/84/.

45. Горошкіна О. Оптимізація самостійної роботи студентів-філологів у процесі вивчення мовознавчих та лінгводидактичних дисциплін. *Українська мова і література в школах України*. 2016. № 10. С. 3-7.

46. Горошкіна О. М. Підходи до вивчення української мови в школах природничо-математичного профілю. *Освіта на Луганщині*. 2003. № 1. С. 72-77.

47. Горошкіна О. Підручник як засіб формування соціокультурної компетенції учнів. *Вісник Луганського нац. ун-ту імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки: збірник наукових праць*. 2010. № 22 (209). Ч. ІІ. С. 183–189.

48. Горошкіна Олена. Роль шкільного підручника в реалізації компететнісного підходу до навчання української мови учнів ліцею. *Українська мова і література в школі*. 2018. № 3. С. 2-7.

49. Горошкіна Олена. Сучасний підручник української мови як освітньо-розвивальне середовище. *Українська мова і література в школі*: *науково-методичний журнал*. 2016. N 4. С. 11-14.

50. Горохова Т. Формування граматичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури на засадах текстоцентричного підходу: автореф. дис….канд. пед. наук: 13.00.02. Київ. 26с.

51. Горпинич В. О. Морфологія української мови: підручник для студентів вищих навч. закладів. Київ: Академія, 2004. 335 с.

52. Грипас Н. Я., Плющ М. Я. Українська мова. *Дидактичний матеріал з морфології*. Київ: Ленвіт, 2003. 184с.

53. Донченко Т. До проблеми методів навчання української мови. *Українська мова і література в школі*. 2005. № 7. С. 2–5.

54. Донченко Т. Урок як основна форма організації навчальної діяльності учнів з української мови. *Українська мова і література в школі*. 2012. № 2. С. 2–6.

55. Дороз В. Ф. Методика навчання української мови в загальноосвітніх закладах: навч.-метод. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2008. 386 с.

56. Дудик П. С. Стилістика української мови: навч. посіб. *Серія: Альма-матер*. Київ: ВЦ «Академія», 2005. 368 с.

57. Енциклопедія освіти / гол. ред. В. Г. Кремень. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с

58. Етимологічний словник української мови: У 7 т. / за ред. О.С.Мельничук. Київ: Наукова думка. 1983.

59. Етимологічний словник української мови: У 7-т. АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні / ред. кол. О. С. Мельничук (гол.ред), І. К. Білодід, В. Т. Коломієць, О. Б. Ткаченко. Т. 1-5. Київ: Наук. думка, 1982 – 2006.

60. Задорожний В. Морфологія як семантичний чинник. *Українська мова і література в школах України*. 2015. № 11. С. 8 – 14.

61. Загнітко А. Організація самостійної роботи у Всеукраїнському віртуально-лінгвістичному діалозі: лінгвометодологічні та лінгвокомп'ютерні засади. *Українська мова і література в школах України*. 2015. № 12. С. 3 – 14.

62. Загнітко А. П. Теоретична граматика української мови. Морфологія. Донецьк: Дон НУ, 1996. 437с.

63. Загнітко А. П. Теоретична граматика сучасної української мови. Морфологія. Синтаксис: сучас. вітчизн. посіб. *Серія: Ефективне навчання*. Донецьк : БАО, 2011. 992 с.

64. Караман О. В., Кадоб'янська Н. М. Використання комп'ютерних технологій у підвищенні пунктуаційної грамотності старшокласників. *Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка: збірник наукових праць*. Київ: КМПУ імені Б.Д. Грінченка, 2007. № 7. С. 118-126.

65. Караман С. О. Інформаційний ресурс тексту як засіб формування толерантної особистості старшокласника профільної школи. *Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Серія 8: Філологічні науки: збірник наукових праць*. Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2014. С. 279–288.

66. Караман С. Зміст і технологія навчання української мови в гімназії: дис. доктора пед. наук: 13.00.02 / / Національний педагогічний ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2000. 425 с.

67. Караман С. О. Лінгводидактичні основи поглибленого вивчення української мови в середній школі: автореф. дис. … канд. пед. наук: 13.00.02. Київ, 1993. 24 с.

68. Караман С. О. Методика навчання української мови в гімназії: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. освіти. Київ: Ленвіт, 2000. 272 с.

69. Карпенко Ю. О. Ще раз про критерії виділення частин мови. *Мовознавство.* 2001. № 3. С. 76-80. Концепція вивчення української мови в 5–12-х класах ЗНЗ з українською мовою навчання. Книга для вчителя:

довідково-метод. видання / упоряд. Н. І. Шинкарук. Харків : Торсінг ПЛЮС, 2005. С. 7-12.

70. Копусь О. Формування методів навчання української мови в загальноосвітніх навчальних закладах . *Дивослово.* 2012. № 11-12. С. 2-4.

71. Костюк Г. С. Вікова психологія. Київ: Рад. шк., 1976. 269с. URL: http://www.elina.dp.ua/

72. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / за ред. Л. М. Проколієнко. Київ: Радянська школа, 1989. 608 с URL: http://lib.iitta.gov.ua/6256/1/Kostyuk.indd.pdf

73. Крижанівська О. І. Історія української мови. Історична фонетика. Історична граматика: навчальний посібник. Київ: Академія. 2010.

74. Кучай О. Компетенція і компетентність – відображення цілісності та інтеграційної суті результату освіти. *Рідна школа*. 2009. №11. С.44-47.

75. Кучеренко І. Загальнодидактичні і лінгвометодичні вимоги до сучасного уроку української мови. *Українська мова і література*. 2013. № 10. С. 7-12.

76. Кучеренко І. Основні підходи до систематизації та структурування уроку української мови. *Українська мова і література в школах України*. 2016. № 7 – 8. С. 7-12.

77. Кучеренко І. К. Теоретичні питання граматики української мови. *Морфологія*. Видання друге, уточнене й доповнене. Вінниця: Поділля-2000. 2003. 463 с.

78. Кучерук О. А. Методи навчання української мови в загальноосвітній школі: словник-довідник. Житомир: Рута, 2010. 184 с.

79. Кучерук О. А. Система методів навчання української мови в основній школі теорія і практика: монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. 420 с.

80. Кучерук О. Співвідношення понять «методика навчання», «технологія навчання», «метод навчання» як лінгвометодична проблема. *Українська мова і література в школах України*. 2017. № 1. С. 8 – 13.

81. Кучерук О. Сучасні технології навчання мови як методична проблема. *Українська мова і література в школі*. 2006. № 6. С. 17-21.

82. Лукач С.П. Бесіда на уроках мови: посіб. для вчит. Київ: Рад.шк., 1990. 112с.

83. Мацько Л., Ковалик І., Плющ М. Методика лінгвістичного аналізу тексту. Київ: Вища школа, 1984. 434с.

84. Мацько Л. І. Компетентнісні підходи і програмні засади в навчанні української мови у 10-12 класах середньої школи: профіль – українська філологія. Українська мова в освітньому просторі: навч. посіб. для студ.-філологів освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр». Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2009. С. 44–59.

85. Методика навчання рідної мови в середніх навчальних закладах: підруч. для студ.-філологів / за ред. М. І. Пентилюк. Київ: Ленвіт, 2000. 262с.

86. Методичні рекомендації щодо використання тестових технологій у процесі вивчення української мови в загальноосвітніх навчальних закладах. В. Федоренко, Л. Коваленко. *Дивослово*. 2007. № 2. С. 22–26.

87. Могила Н. Система інноваційних методів як засіб реалізації диференційованого навчання. *Українська мова і література в школі*. 2003. №5 . С.13-16.

88. Мордовцева Н.В. Зміст роботи з лінгвістичними міні-текстами на уроках української мови під час вивчення теми «Морфологія». *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2019. Випуск 3 (326). С. 155-163.

89. Новосьолова В. Методичні рекомендації щодо навчання української мови у 5-11 класах закладів загальної середньої освіти (2018-2019 навчальний рік). *Українська мова і література в школі*. 2018. № 4. С. 2-7.

90. Огієнко І. І. Наша літературна мова: упоряд., авт. передмови та коментарів М. С. Тимошик. Киів: Наша культура і наука, 2011. 356 с.

91. Олійник А. М. Інтерактивні методи навчання морфології української мови як засіб підвищення комунікативної компетентності старшокласників

профільної школи. *Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку*: матеріали XIV Всеукраїнської науково- практичної інтернет-конференції. 2015 р. №14. Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди.

92. Олійник А. Перспективи уроку вивчення морфології української мови на профільному рівні в компетентнісній парадигмі. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету*. (DOI) *Педагогічні науки* : зб. наук. пр. Вип. 2. Бердянськ : БДПУ, 2018. 306с.

93. Олійник А. Принципи навчання морфології української мови в профільних класах закладів загальної середньої освіти. Social Educational Project of Improving Knowledge in Economics: Edition 20. Frankfurt, Deutschland; Poitiers, France; Los Angeles, USA. 2018. P. 21-26. URL: http://www.sepikecloud.com

94. Олійник А. Текст як засіб формування ключових та предметної компетентностей старшокласників у процесі навчання морфології української мови на профільному рівні. *Теоретична та дидактична філологія: збірник наукових праць. Серія: Педагогіка*. Переяслав-Хмельницький. 2018. Випуск 28. 206с.

95. Олійник А. Дидактичний матеріал з морфології. *Українська мова і література в школі*: науково-методичний журнал. Київ, 2019. №5. С.20 – 25.

96. Омельчук С. Вивчення функційних особливостей числівника на засадах дослідницького підходу. *Дивослово*. 2011. № 5. С. 6–10.

97. Омельчук С. Використання лінгвістичного експерименту в процесі вивчення морфології української мови. *Українська мова і література в школі*. 2012. № 5. С. 27–32.

98. Омельчук С. А. Дослідницька компетентність учня в системі навчання української мови в основній школі. *Наукова скарбниця Донеччини*. 2013. № 4. С. 85–90.

99. Омельчук С. Дослідницький метод у навчанні української мови. *Українська мова і література в школі*. 2012. № 2. С. 7–10.

100. Омельчук С. Дослідницький підхід до навчання морфології української мови: сутність, зміст і функції. *Теоретична і дидактична філологія*: *збірник наукових праць*. Переяслав-Хмельницький. 2012. Випуск 12. С. 91–95.

101. Омельчук С. А. Лінгвістичні основи сучасного шкільного курсу морфології української мови. *Теоретико-практичні аспекти сучасних лінгвістичних та лінгводидактичних парадигм: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції : збірник наукових праць.* Рівне; Острог: Острозька академія. 2012. С. 87–90.

102. Омельчук С. Навчання морфології української мови на засадах дослідницького підходу: теорія і практика: монографія. Київ: Генеза, 2014. 368с.

103. Омельчук С. А. Методика навчання морфології української мови в основній школі на засадах дослідницького підходу: дис. … доктора пед. наук: 13.00.02 / / Херсонський державний університет. Київ, 2014. 537 с.

104. Омельчук С. Урок-дослідження в системі навчання морфології української мови. *Українська мова і література в школі*. 2013. № 1. С. 2–7.

105. Омельчук С. А. Формування граматичних понять з морфології української мови в учнів основної школи. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 10. Проблеми граматики і лексикології української мови : збірник наукових праць.* Київ: 2012. Випуск 9. С. 217–220.

106. Омельчук С. Шкільна морфологічна терміносистема української мови: ретроспективний аналіз. *Українська мова і література в школі*. 2014. № 1. С. 7–13.

107. Омельчук С. А. Шкільна морфологія української мови в аспекті сучасних лінгвістичних концепцій. *Наукові записки. Серія: Філологічна.* Острог: Острозька академія. 2013. Випуск 40. С. 239–242.

108. Остапенко Н. М., Голуб Н. Б. Уміння спілкуватися. *Уроки розвитку зв'язного мовлення учнів*. Черкаси : БРАМА, 2001. 160 с.

109. Павелків Р. В. Загальна психологія. Київ : Кондор, 2009. С. 570. URL :

https://westudents.com.ua/knigi/503-zagalna-psihologya-pavelkv-rv.html

110. Пентилюк М. І. Текст як основа формування риторичних умінь і навичок учнів. *Українська мова і література в школі*. 2008. №1. С.2-7.

111. Пентилюк М. І., Нікітіна А.В., Горошкіна О.М. Концепція когнітивної методики навчання української мови. *Дивослово*. 2004. № 8. С. 5–9.

112. Пентилюк М. Лінгводидактичні перспективи навчання української мови в системі профільної освіти. *Українська мова і література в школах України*. 2014. № 4. С. 18 – 24.

113. Пентилюк М. І., Окуневич Т. Г. Методика навчання української мови в середніх навчальних закладах у таблицях і схемах: навч. посібник. Київ: Ленвіт, 2010. 136 с.

114. Перспективні освітні технології : наук.-метод. посіб. / за ред. Г. С. Сизоненко. Київ: Гопак, 2000. 560 с.

115. Підходи до навчання української мови в основній школі. Голуб Н.URL: http://lib.iitta.gov.ua

116. Плахотник В. Вправи і завдання в лінгводидактиці. *Українська мова і література в школі*. 2009. № 3. С. 43–45.

117. Плющ М. Я., Бевзенко С. П., Грипас Н. Я. та ін. Сучасна українська літературна мова: підручник. Київ: Вища школа, 2001. 430с.

118. Полінок О. Формування граматичної компетентності учнів 10 класу з використанням методу проєктів у процесі навчання української мови: автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.02. Київ, 2018. 23с.

119. Пометун О.І. Енциклопедія інтерактивного навчання. Київ, 2007. 144 с.

120. Практикум з методики навчання української мови в загальноосвітніх закладах: посібник для студ. пед. ун-тів та інститутів. М. І. Пентилюк, О. М. Горошкіна, О. В. Караман і ін. Київ: Ленвіт, 2003. 302 с.

121. Практикум з методики навчання української мови в загальноосвітніх закладах: модульний курс: посіб. для студентів пед. університетів та інститутів / кол. авторів за ред. М.І.Пентилюк. К.: Ленвіт, 2011. 366с.

122. Практикум з методики навчання мовознавчих дисциплін у вищій школі:

навч. посіб. О. М. Горошкіна, С. О. Караман, З. П. Бакум, О. В. Караман, О.А. Копусь / за ред. О. М. Горошкіної та С. О. Карамана. Київ: АКМЕ ГРУП, 2015. 250с.

123. Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти. *Інформаційний збірник та коментарі Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України*. 2012. № 4–5, лютий. С. 3–56.

124. Програма «Українська мова. 10–11 класи. Рівень стандарту» (зі змінами, затвердженими наказом МОН від 14.07.2016 № 826). Київ, 2016. 48 с.

125. Програми для середніх загальноосвітніх закладів. Рідна мова. 5 – 11 класи. *Дивослово*. 2001. №8. С.24 – 50.

126. Проект Концепції розвитку педагогічної освіти, схвалений за основу на засіданні Колегії Міністерства освіти і науки України 22 лютого 2018 року. URL: http:// www.cuspu.edu.ua/images/files-2018.

127. Садовнікова О. П. Граматика української мови. Морфологія: навч. посіб. для старшокласників. Глухів : РВВ ГДПУ, 2006. 104 с.

128. Садовнікова О. Метод проектів на уроках української мови як засіб формування пізнавально-творчих умінь старшокласників. Українська мова і література в школі. 2007. № 4. С. 8 – 13.

129. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля. Київ, 2006. 716с.

130. Семеног О. Культура наукової української мови: підручник. Київ: Академія, 2010. 216с.

131. Симоненко Т. В. Теорія та практика формування мовно- комунікативної компетенції студентів філологічних факультетів. Черкаси : Брама, 2006. 370 с.

132. Скуратівський Л. Мотив як рушійна сила пізнавальної діяльності учнів у процесі вивчення мови. *Дивослово*. 2005. № 2. С. 2–4.

133. Словник-довідник з української лінгводидактики: навч. посіб. / за ред. М. Пентилюк. Київ: Ленвіт, 2015. 320 с.

134. Словник лінгвістичних термінів / Д.Ганич, І.Олійник. Київ: Вища школа,

1985. 360 с.

135. Словник української мови. В 11 томах. Київ: Наукова думка, 1971 – 1978.

136. Сухомлинський В.О. Сто порад учителеві. Київ: Радянська школа, 1988. 304 с.

137. Сухомлинський В.О. Джерело Невмирущої Криниці: лист до словесника. *Літературна Україна*. 1970. 45с.

138. Сучасна українська літературна мова: підручник / за ред. А. П. Грищенка. Київ: Вища школа, 1997. 493с.

139. Сучасна українська літературна мова: підручник / за ред. М. Я. Плющ. 5-те вид., стер. Київ: Вища школа, 2005. 430 с.

140. Технологія сучасного уроку рідної мови / за ред. Н. М. Остапенко. Черкаси : Відлуння, 1999. 128 с.

141. Українська мова. 5–12 класи: програма для загальноосвітніх навчальних закладів / за ред. Л. В. Скуратівського. Київ: Перун, 2005. 176 с.

142. Українська мова. 10–11 класи: програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів: з українською мовою навчання: академічний рівень / уклад. Г. Т. Шелехова, В. І. Новосьолова, Я. І. Остаф. Київ: Грамота, 2011. 56 с.

143. Українська мова. 10–11 класи: програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів: профільний рівень / уклад. Л. І. Мацько, О. М. Семеног. Київ: Грамота, 2011. 136 с.

144. Українська мова. 10–11 класи: програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів: з українською мовою навчання: рівень стандарту / уклад. М. І. Пентилюк, О. М. Горошкіна, А. В. Нікітіна. Київ: Грамота, 2011. 48 с.

145. Химинець В.В. Інноваційна освітня діяльність. Ужгород: ЗІППО, 2007. 364с.

146. Чак Є.Д. Складні випадки вживання слів: довідкове видання. Вид. 2-е, перероб. Київ: Радянська шккола, 1984. 184 с.

147. Шарун Ю. Ф. Визначення змісту та структури інтелектуальних умінь особистості в сучасній науковій літературі. *Вісник Харківського національного університету*. Серія: Валеологія: Сучасність і майбутнє. 2011. № 978. С. 28–30.

148. Шепетко Ю. Особливості використання електронного підручника з української мови. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2010. №22 (209). Ч.1. С.142 – 147 .

149. Ющук І. П. Практикум з правопису і граматики української мови: посіб. Київ: Видавничий дім «Освіта», 2012. 288 с.

150. Яворська С.Т. Формування правописних навичок учнів. *Дивослово*. 1996. № 11. С.3.

ДОДАТКИ

Урок №1

Тема уроку: Відмінювання збірних і дробових кількісних числівників.

Мета уроку:

- ***навчальна*** **–** пояснити учням особливості відмінювання збірних і дробових кількісних числівників, формувати вміння правильно утворювати форми цих числівників, знаходити вивчені орфограми, визначати граматичні ознаки числівника.
- ***розвивальна*** **–** удосконалювати культуру усного та писемного мовлення учнів; розвивати логічне мислення, увагу, пам'ять школярів, вміння аналізувати, робити висновки.
- ***виховна*** **–** виховувати інтерес до усної народної творчості, викликати бажання поглиблювати свої знання.

Обладнання:

- мультимедійна презентація «Збірні і дробові кількісні числівники»;
- індивідуальні картки;
- підручник.

Тип уроку: урок застосування знань.

Хід уроку

І. Організаційний момент. Мотивація навчання: повідомлення теми та мети уроку, визначення основних завдань.

ІІ. Перевірка домашнього завдання. Актуалізація опорних знань.

1. Вибірковий запис на дошці числівників з домашньої вправи.
2. Бліц-опитування.

- Які числівники називають число, кількість?
- Які числівники називають порядок предметів при лічбі?
- Яка різниця у відмінюванні кількісних і порядкових числівників?
- Яка особливість у відмінюванні числівників на позначення десятків і на позначення сотень?

- Що треба знати про відмінювання числівників *сорок, дев'яносто, сто?*

3. «Я редактор». Відредагувати подані речення. (Слайд №20)

У нашому класі тридцять два учня. Два брата вчилися в одному класі. Сестри обоє ще дуже молоді. У фермерському господарстві п'ятдесят два теляти. Біля будинку росло чотири дуба. Семеро днів тривала подорож.

4. Повторення вивченого про відмінювання кількісних числівників, написання **ь** у числівниках. (слайд №22)

- Провідміняти в зошитах подані словосполучення(за варіантами):

  1 – триста шістдесят днів;

  2 – п'ятсот вісімдесят дітей;

  3 – сорок дівчат.

III. Вивчення нового матеріалу.

1. Осмислення змісту і послідовності застосування практичних дій при відмінюванні збірних і дробових числівників на основі розгляду матеріалу підручника та демонстраційного слайду №23

2. Вправи на закріплення теоретичного матеріалу.

а) Прочитайте загадки про людину й відгадайте їх. Запишіть, збірні числівники підкресліть і визначіть відмінок. (картки або слайд)

Двоє рідних дітей межа перебила. П'ятеро братів поруч живуть, у кожного своє ім'я. Двоє дивляться, одне говорить, а двоє слухають.

б) Вибіркове письмо. Утворити словосполучення із числівником *двоє* і записати у дві колонки*:*

1) ті, які можна вжити із збірним числівником;

2) ті, які не вживаються із збірними числівниками. (картки або слайд)

Однокласник, ножиці, кущ, стіна, граблі, сани, кілограм, липа, ягня, ворота, ключ, клієнт, дочка, кошеня, двері, квітка, малюнок, урок.

в) Провідміняти усно *одна десята кілометра, дев'ять цілих.*

г) Робота з текстом. Записати текст, цифри замінити словами, вказати відмінок. (слайд №24)

У математиці є так звані сталі величини. Наприклад, щоб знайти довжину кола, його радіус множать на число 3,14 або на 22,7, що майже те саме. При розв'язанні багатьох практичних задач використовують так зване число Непера, яке наближено дорівнює 2,718.

IV. Закріплення вивченого матеріалу.

1. Вправи за підручником.
2. Рефлексія «Незакінчене речення»:

- На сьогоднішньому уроці я дізнався…
- Ця тема дає можливість правильно вживати у мовленні…

V. Підведення підсумків уроку. Оцінювання. Домашнє завдання.

Вправи за підручником або провідміняти числівники:

5 1/2 – п'ять з половиною, 7,56 – сім цілих і п'ятдесят шість сотих

Урок №2

Тема уроку: Числівники порядкові, їх відмінювання та написання.

Мета уроку:

- ***навчальна*** **–** поглибити й систематизувати знання про порядкові числівники, їх групи за будовою; навчитись відмінювати порядкові числівники; засвоїти написання числівників з останньою частиною – *десятий, -сотий, -тисячний;*

- ***розвивальна*** **–** розвивати культуру усного та писемного мовлення учнів; знаходити порядкові числівники у тексті, узагальнювати та систематизувати вивчений матеріал**;**
- ***виховна*** **–** сприяти вихованню культури усного й писемного мовлення; любові до рідної землі.

Обладнання:

- мультимедійна презентація «Порядкові числівники»;
- індивідуальні картки;
- підручник.

Тип уроку: урок вивчення нового матеріалу.

Хід уроку

І. Організаційний момент. Мотивація навчання: повідомлення теми та мети уроку, визначення основних завдань.

ІІ. Актуалізація опорних знань.

1. Фронтальне бліцопитування.

- Яка частина мови називається числівником?
- На які групи за значенням поділяються числівники?
- Як змінюються кількісні числівники, а як – порядкові?

2. Робота з текстом (на картках чи мультимедійній дошці Слайд №25). Прочитати текст. Виписати числівники, записавши числа словами, визначити їх розряди числівників, вказати синтаксичну роль, звернути увагу на написання складених порядкових числівників.

XV- XVII ст. – нелегкі часи в історії України. На наш край не один раз робили спустошливі набіги турецькі й татарські орди. Козаки не тільки обороняли міста і села України, а й визволяли свій народ із неволі. Так, у 1614 р. близько 2000 чоловік на 40 човнах-байдарках переплили Чорне море, захопили Синоп і спалили ворожий флот. У 1615 р. козаки успішно сходили в похід на Константинополь, а в 1616 р. під проводом Сагайдачного напали з моря на головний невільницький ринок у Криму – Кафу (тепер Феодосія),

знищили 14-тисячний турецький гарнізон, спалили флот і визволили полонених з неволі.

ІІІ. Вивчення нового матеріалу.

1. Спостереження над мовним матеріалом «Відмінювання порядкових числівників». Слайд № 27

Коментар учителя: Отже, порядкові числівники відмінюються як прикметники твердої групи, а числівник третій як прикметник м'якої групи

2. Робота в парах: за підручником і демонстраційним слайдом скласти зв'язну розповідь про відмінювання і написання порядкових числівників.

3. Дослідження-моделювання:

- утворити порядкові числівники від поданих чисел, записати їх на дошці і в зошитах у Д.в., та О.в.

43, 90, 207, 58, 2/10, 800, 5000, 60.

*Коментар учителя: Складні порядкові числівники з останньою частиною –**десятий, -сотий, -тисячний** пишуться разом.*

-провідміняти письмово в однині словосполучення:

третя літня ніч, шістдесятий учасник

IV. Закріплення вивченого на уроці, систематизація й узагальнення

знань, умінь і навичок.

1. Творча хвилинка: І варіант складає розповідь про шкільний розпорядок дня, ІІ варіант – про свій режим дня, використовуючи числівники.

2. Рефлексія: - Про що я дізнався(дізналась) на цьому уроці?

- Що я повинен знати про написання порядкових числівників?

V. Оцінювання учнів. Домашнє завдання: а)поясни значення стійких словосполучень і склади з ними речення; б) вправи за підручником.

- За сто робіт береться, а ні одна не вдається; перші з перших; дев'ятий вал; з п'ятого на десяте; виїхав на трьох колесах.

<u>Урок №3</u>

Тема уроку: Вживання числівників на позначення дат, часу.

Мета уроку:

- ***навчальна*** **–** поглибити й систематизувати знання про кількісні і порядкові числівники, їх групи за будовою; закріпити навички їх відмінювання та написання; навчитись вживати числівники на позначення дат, часу;
- ***розвивальна*** **–** розвивати культуру усного та писемного мовлення учнів, уміння вживати числівники на позначення дат, часу(годин); вживати їх у зв'язному мовленні; узагальнювати та систематизувати вивчений матеріал;
- ***виховна*** **–** сприяти вихованню культури усного й писемного мовлення; виховувати культуру спілкування.

Обладнання:

- мультимедійна презентація «Порядкові числівники»
- індивідуальні картки;
- підручник.

Тип уроку: урок вивчення нового матеріалу.

Хід уроку

І. Організаційний момент. Мотивація навчання: повідомлення теми та мети уроку, визначення основних завдань.

ІІ. Актуалізація опорних знань.

1. Перевірка домашнього завдання.

2. Лексична розминка. Доповнити прислів'я, подані на дошці, дописавши числівники. Визначити їх розряд за значенням. Пояснити значення фразеологізмів.

…вода на киселі; … раз відмір, а … раз відріж; … п'ятниць на тиждень; … колесо до воза; … бути на … небі; … дорогою обходити.

3. Бліцопитування. Метод «Мікрофон» - *продовж речення*:

- Порядкові числівники означають…. і відповідають…
- За будовою порядкові числівники поділяються на …
- Порядкові числівники відмінюються за … як прикметники …
- Складні порядкові числівники на –***десятий, -сотий, -тисячний*** пишуться …

-У складених порядкових числівниках відмінюється лише …

ІІІ. Спостереження над мовним матеріалом та його засвоєння

1. Робота за підручником та слайдами «Вживання числівників на позначення дат, часу»

- визначити час за годинником. (слайди №28, 29, 30,31)

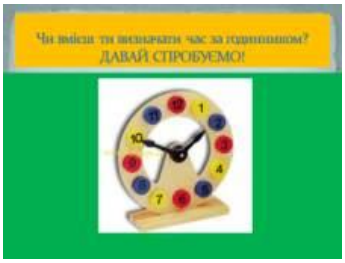

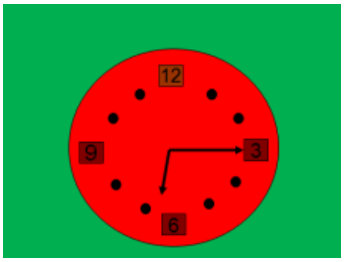

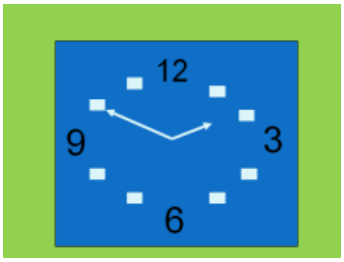

Коментар учителя: Складені числівники на позначення часу пишуться і вимовляються так: перша частина(год.) – як порядковий числівник, а друга

частина(хвил.) – як кількісний: двадцять п'ять хвилин на шістнадцяту, четверта година тридцять хвилин.

2. записати словами дати та увести їх у складені речення:

- *01.09; 23.10; 08.03; 09.05; 18.12; 05.08.*

Коментар учителя: *У датах порядкові числівники стоять у формі с.р., а назви місяців – у Р.В. одн. Наприклад: друге(число) грудня, другого(числа) грудня. Числівники на позначення знаменних дат пишуться з великої букви. Якщо числівник складений, то з великої букви пишеться тільки перше слово. При вживанні цифр замість числівника назва місяця пишеться з великої букви.*

3. Дослідження моделювання. За зразком записати цифрове позначення часу словами.

Зразок. 07.30 - пів на восьму; 07.45-за чверть восьма; 07.15 – чверть на восьму.

8 год 15 хв., 7 год 20 хв., 10 год 25 хв., 14 год 45 хв., 13 год 30 хв.

IV. Закріплення вивченого матеріалу.

1. Записати зредагований варіант мовних формул на позначення часу.

Пів дев'ятої, без десяти чотири, двадцять хвилин сьомої, вісім годин десять хвилин, п'ятнадцять хвилин за десяту, півп'ята.

V. Підведення підсумків уроку. Оцінювання. Домашнє завдання.

Вправи за підручником.

Урок №4

Тема уроку. Порядкові числівники і прикметники з числовим значенням.

Мета уроку:

- ***навчальна*** **–** поглибити й систематизувати знання про кількісні і порядкові числівники; закріпити навички їх відмінювання та написання; навчитись розрізняти порядкові числівники й прикметники з числовим значенням.

- ***розвивальна*** **–** розвивати культуру усного та писемного мовлення учнів, вміння вживати числівники та прикметники з числовим значенням у зв'язному мовленні; узагальнювати та систематизувати вивчений матеріал;
- ***виховна*** **–** сприяти вихованню культури усного й писемного мовлення; виховувати культуру спілкування; повагу до історичного минулого

Обладнання:

- мультимедійна презентація «Порядкові числівники й прикметники з числовим значенням»;
- індивідуальні картки;
- підручник.

Тип уроку: урок вивчення нового матеріалу.

Хід уроку

І. Організаційний момент. Мотивація навчання: повідомлення теми та мети уроку, визначення основних завдань.

ІІ. Актуалізація опорних знань.

1. Перевірка домашнього завдання.

2. Диференційна самостійна робота: виписати з речень на картках числівники, дата їм характеристику, один числівник провідміняти.

Зразок картки.

Картка №1

Визначити числівники і виписати їх. Зробити морфологічний розбір за схемою у підручнику. Один числівник провідміняти.

1. Повна темрява панує в океані на глибині глибше шестисот метрів. 2. Довжина язика мурахоїда досягає шістдесяти сантиметрів. 3. Гетьман Петро Сагайдачний виступив на чолі сорокатисячного Запорозького війська.(З підручника)

ІІІ. Вивчення нового матеріалу.

1. Робота за опорною таблицею (слайд №31) «Порядкові числівники й прикметники з числовим значенням».

❖ Усне відтворення матеріалу за опорною таблицею та відповідним матеріалом підручника.

Коментар учителя. Отже, якщо слово складається з двох числівників, то це складний числівник, а якщо – з числівника та іменника, то це складне слово із числовим значенням(прикметник).

❖ Розподільне письмо: записати у дві колонки – числівники і прикметники з числовим значенням, поставивши до них питання.(слайд №32)

Сімнадцятий, восьмиповерховий, трьохсотий, тризубий, сімдесятий, десятитисячний, шестиденний, двоскладне, чотирьохмільйонний, тризначне.

2. Творча робота: скласти речення із записаними словами, визначити у них синтаксичну роль числівників.

❖ 3. «Я - конструктор». Словосполучення замінити складними прикметниками, написати разом і через дефіс..(слайд №32)

Коментар учителя. У прикметниках з числовим значенням перші числівники мають форми ***одно-, дво-, три- чотири-*** *(перед голосними –* ***двох-, трьох-, чотирьох-****); від* ***п'яти*** *і більше –* ***Р.в****.(виняток дев'яносто, сто). Такі прикметники пишуться разом, а якщо перша частина – цифри, то після них ставимо дефіс.*

Вулиця в 3 кілометри, мороз 20 градусів, бочка вагою 250 кілограмів, чоловік 80 років, історія в 2 тисячі літ, народ чисельністю 47 мільйонів.

IV. Закріплення вивченого матеріалу.

1. Робота в парах. «Я редактор»: виправити помилки в написанні числівників і прикметників у поданих реченнях на картках чи мультимедійній дошці.

На відзначення двохсот-річчя від дня народження Т.Г.Шевченка у школі було проведено ряд цікавих заходів. Ми пройшли п'ятьох- кілометрову відстань. У мого друга брат народився у двітисячному році. Дев'ятнадцятьохрічний юнак завоював першість у змаганнях з веслування.

2. «Хто швидше?». Записати подані слова, замінюючи числівники словами.

300-й, 700-й, 2-горбий, 4-кутний, 3-елементний, 7-денний, 70-річний, 500-мільйонний.

V. Підведення підсумків уроку. Оцінювання. Домашнє завдання.

Вправи за підручником або твір-роздум «Краще на п'ять хвилин раніше, ніж на хвилину пізніше»

<u>Урок №5</u>

Тема уроку: Творення числівників.

Мета уроку:

- ***навчальна*** **–** поглибити та узагальнити знання учнів про числівник; пояснити походження і творення числівників; формувати вміння правильно визначати твірні слова(основи), від яких утворено числівник.
- ***розвивальна*** **–** удосконалювати культуру усного та писемного мовлення учнів; розвивати творчі вміння використовувати утворені числівники у власних висловлюваннях; пояснювати морфологічні ознаки числівника та його написання.
- ***виховна*** **–** виховувати інтерес до історичних фактів, до мовного багатства українського народу; викликати бажання поглиблювати свої знання.

Обладнання:

- мультимедійна презентація «Творення числівників»;
- дидактичний матеріали, фото пам'ятника арахісу;
- індивідуальні картки;
- підручник.

Тип уроку: урок формування практичних умінь і навичок, застосування знань.

Хід уроку

І. Організаційний момент. Мотивація навчання: повідомлення теми та мети уроку, визначення основних завдань.

ІІ. Перевірка домашнього завдання. Актуалізація опорних знань.

1. Пояснювальний диктант (числівники підкреслити, визначити розряд, будову, написання). (слайд №33)

Системою зв'язку Інтернет нині користуються понад сорок мільйонів чоловік. Ця комп'ютерна мережа була створена у шістдесятих роках XX ст. як засіб зв'язку на випадок війни. На початку 80-років XX ст. розвиток комп'ютерної техніки зробив можливим створення мобільних телефонів.

2. Пояснити фразеологізми, ввести їх у речення та визначити синтаксичну роль (слайд №33).

Під трьома замками тримати; у чотирьох стінах; бути на сьомому небі; одна нога тут, а друга там; наче три дні не їв; як дві краплі води.

ІІІ. Вивчення нового матеріалу.

- Підготовка до сприйняття нового матеріалу. Бесіда:
  - Чи є тотожними за значенням слова й словосполучення: ***шістдесят – шість десятків; триста – три сотні?***
  - Від яких слів утворені складні числівники на позначення десятків і сотень?
- Коментар вчителя. *Числівники утворилися протягом довгого історичного розвитку. Ось як, наприклад, здавна пояснюються основні числа:* ***1(один) –*** *символ єдності, цілості: Бог, Всесвіт, космос.* ***2(два)***

– символ парності, бінарності: небо і земля, ніч і день, добро і зло та ін. ***3(три)*** *- основа життя й мислення: на трьох китах, три виміри, три часи, три образи Бога – Трійця тощо.* ***4(чотири)*** *– символ сталості: чотири стихії, чотири сторони світу, чотири Євангелія, чотири пори року.* ***7(сім)*** *– символ святості, здоров'я, небесне число: сім чудес світу, сім днів тижня, сім смертних гріхів.* ***12(дванадцять)*** *– пов'язане з євангельськими притчами: дванадцять апостолів Христа, дванадцять страв, дванадцять місяців. Числівники часто зустрічаються в назвах фольклорних і літературних творах, у фразеологізмах, що збагачують нашу мову, роблять її образнішою.*

- Розгляд таблиці «Творення числівників». (слайд №34)

- Робота з підручником. Вправи на вибір учителя з поясненням будови числівників.

IV. Закріплення вивченого матеріалу.

1. Робота в парах за Збірником українських прислів'їв (змагання «Хто швидше?»). Навести до десяти прислів'їв, у складі яких є числівники, записати їх, пояснити значення одного з них.

2. *Хвилинка відпочинку.* Читання інформації про арахіс, демонстрація фото пам'ятника. Вибір числівників і пояснення їх будови. (слайди №35, 36, 37)

Арахіс прийшов у Європу з Індії чи Китаю ще в XVI ст. А в XIX ст. французи, а за ними італійці, мешканці Балкан та середземноморських островів навіть почали промислове виробництво цієї культури. Фермери американських південних штатів захопилися екзотичною рослиною десь з середини XIX ст., тоді, коли їх бавовник масово почав нищити довгоносик. Заміна культури виявилася настільки вдалою, що мешканці міста Ентерпрайз в Алабамі поставили за це пам'ятник арахісу в 1919 р. У Росію земляний горішок завезли в 1792 р. з Туреччини. Перші спроби його акліматизації були зроблені в 1825 році в Одеському ботанічному саду. Арахіс є надзвичайно цінною олійною культурою, бо містить до 60 відсотків жиру і понад 30 відсотків білка.

VI. Систематизація й узагальнення знань.

1. На які групи за будовою поділяються числівники?
2. Що слід пам'ятати про числівники на *-дцять*?
3. Назвіть особливості творення складених числівників.

VII. Підведення підсумків уроку. Оцінювання. Домашнє завдання.

Вправи за підручником або твір – мініатюра «З історії мого міста» з використанням числівників.